

CREDIT

17 kontexty a přesahy tvorby Centra experimentálního divadla

Spool árp- ce

PROČ PÝT HVĚZDOV, KOTŽ
MŮŽU BÝT

S-O-U

H-V

E

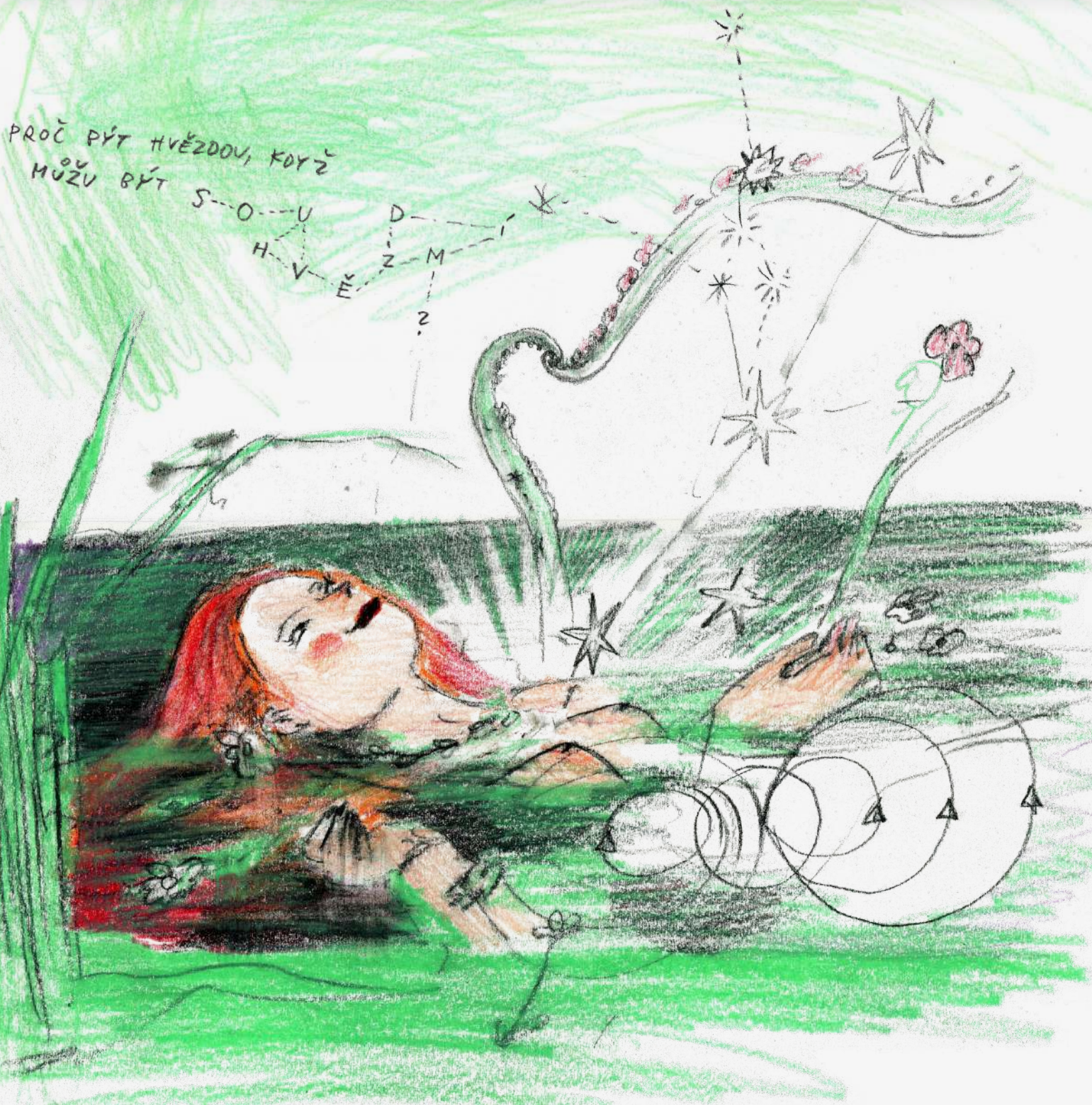
D

Z

?

M

I

Jinak než se SYNDROMU vyhoření nezbavíme

Hrdina je sám. Nepotřebuje pomoci. Nikdy. S ničím. Nikdy neupadne. A pokud upadne, tak jen proto, aby se naučil běžet rychleji. Mečem dobývá nepřátele, ženy, území. Je chrabrý, dravý a pracovitý. A davy? Ty ho milují. A za jeho dobývání, bez ohledu na životy dobytých, ho odměňují. Hrdina vyhrává a ve své říši bez selhání vládne dál osamělý. A tak nebud' hrdinou a selži. Rozpadni se. Přivítej vyhoření s plnou náručí a nech se jím přenést od otázky „Stačím?“ až k otázce „Co potřebujeme?“. Bud' břemenem pro ostatní, a až v dálce zahlédneš jejich těla, jak drží nádoby společných slz – připoj se. Abychom udržely bolestí krizi, co nás čekají, potřebujeme totiž ruce nás všech.¹

Pracuji, tedy jsem
„Nestihám,“ řekne kamarádka namísto pozdravu. Pokračuje výčtem článků, které dopisuje, spoluprací, které jí čekají, a e-mailů, na které nemá čas odepsat. Její kolega prý nevypracoval úkoly podle jejích představ, a teď to za něj jde předělávat. Mám ji moc rád. Když na ni ale občas narazím a je v tomto módu přepracovanosti, nevím, jak reagovat. Mám ji politovat? Mám ji poradit, ať si toho tolik nenabírá a ať si dělá čas sama na sebe?

Elja Plíhal (*1996) je aktivista, neformální pedagog a facilitátor. Již čtvrtým rokem je jedním z metodiků Kroužku intersektce, nezávislého studentského prostoru pro imaginaci a učení se od sebe navzájem. Podílel se na podcastu Rozpustilý*í, který za svůj přístup k intersekcionalnímu feminismu a queer tématům získal v roce 2021 Cenu Františky Plamínkové, nebo také na čtenářském klubu při iniciativě Dekolonizace na FF UK. Jako metodik a facilitátor se věnuje prohlubování schopnosti vztahovat se ke světu s pokorou, zvídavostí a zodpovědností.

Mám ji obdivovat? Zavidět? Mám se nechat inspirovat a sám se přepracovávat, abych tak mohl vstoupit do téhle soutěže přepracovanosti? A jak se to vlastně stalo, že se chronická přepracovanost stala cool? Co vyhraje ta nejpřepracovanější z nás?

Mnohé z nás jsou potomkyněmi generací zdemotivovaných individualismem. Soutěžení

bylo v našich kostech dávno předtím, než jej do nás vtukly ve škole. Tehdy jsme soutěžili o dobré známky, o lásku rodičů i vyučujících, o to, kdo se dostane na výběrovější střední. Teď soutěžíme o pracovní pozice, o granty a ocenění. Jak ve škole, tak i dnes, jsme odměňováni za soupeření. A tak se věci, které soupeření doprovází, jako nedůvěřivé měření druhých, očekávání podrazů, závist a nízká schopnost spolupracovat, přelévají i do našeho vztahu k námezdní práci.

Když mi kamarádka vypráví o kopě práce, kterou nestihá, působí to, jako by se snažila získat body v soutěži o to, jak moc sebe samotné definujeme skrz práci a individuální úspěch. Jenže abych mohl vyhrát, někdo jiný musí prohrát – někdo jiný musí být o něco horší než já. Soutěž je tak ze své podstaty postavena na existenci společnosti, ve které nerovnost není zpochybňována a kde se lidé běžně rozlišují na lepší a horší.

Proč je pro mnohé z nás v současnosti námezdní práce hlavní životní náplní? Práce nyní existuje uvnitř tržního ekonomického systému. Což znamená, že pro zaměstnavatele můžeme pracovat jen tehdy, pokud se mu to vyplatí. Proč by nás jinak zaměstnával?! Tím pádem bude mít zaměstnavatel z naší práce vždy větší zisk, než kolik bude výše naší výplaty. Čím víc pracujeme, tím více zaměstnavatel bohatne. Podobně jako kdysi zabrala obecné statky aristokracie, dnes se víc a víc privatizuje to, co dřív bylo mimotržní a založené na sdílení. Namísto sousedek, kámošstva i širších skupin se obracíme na trh, aby naplnil naše potřeby sounáležitosti, blízkosti a pochopení, od Vinted a Foodory až po vykoupení psychiatrických ústavů Pentou. Naše nedůvěra k sobě navzájem a naše soutěžení je extrémně efektivní pro ty, které vydělávají na naší práci i na našem konzumu. Úspěch v práci je jako hlavní životní náplň oslavován primárně proto, aby současná majetková nerovnost zůstaly tak, jak jsou. Není divu, že ve společnosti, která oslavuje přepracovanost, se na syndrom vyhoření, tedy ztráty motivace k práci, kouká jako na něco, čemu je třeba předejít, čemu je třeba se vyhnout.

Pokud to neudělám já, nestane se to
Jak ale definovat syndrom vyhoření? Na tuto otázku se ptal i americký právník a trans aktivista Dean Spade, který se pohybuje v komunitním organizování již několik dekad, hlavně v organizacích, které poskytují právní podporu i materiální pomoc lidem v nouzi.² Skrz rozhovory s kamarádstvím, které prožívalo vyhoření, jak z kolektivů, kterých sám byl součástí, tak i z dalších, načtnul, co to vlastně vyhoření je a jaké mohou být jeho symptomy. V rozhovorech s Deaneem popisovalo vyhořelé aktivistvo své stavy, jako je vyčerpání, ale i deprese a úzkosti. Dalším symptomem je podle Deana nabírání si stále většího množství úkolů, a to za účelem být důležitým pro skupinu nebo také za účelem kontrolovat výstupy skupiny. Dean také zmiňuje nízkou odolnost vůči zpětné vazbě, stres při pomýšlení na to, že daný úkol vypracuje někdo jiný nebo že úkol nedopadne podle představ vyhořelé*ho člena*ky týmu. Z bezpočtu rozhovorů s aktivisty a sociálními pracovníci a pracovníky však také vyplynulo, že symptomy vyhoření jsou také pocity hořkosti vůči skupině, protože „já toho přeci dělám tolik“ nebo „pracuji víc než kdokoli jiný, a ostatní to nevidí“. A co víc, Dean také identifikoval, že k vyhoření může patřit také sobecké chování jako nerespektování dohod skupiny, protože má člověk pocit, že jako zakladatel*ka nebo největší pracant*ka je nad ostatními.

Somatický*á terapeut*ka Care, který*á stojí za projektem Erotics of Liberation,³ zase říká, že proces vyhoření má čtyři fáze. První fázi nazývá „Je to mnou“, kdy obviňují sebe sama, cítím se zlomena a chápu vlastní neschopnost jako důvod, proč již nemám energii pracovat tolik jako dřív. Druhá fáze se podle Care nazývá „Není to mnou“, kdy začnu reflektovat svou výchovu, své školní prostředí i tlak na výkon, který zažiji v prostědí. V této fázi začínám vnímat, že můj vnitřní život je tvořen hodnotami a zvyky společnosti, v níž žiji. Třetí fáze pokračuje rozhlédnutím se kolem sebe a Care ji nazývá „Není to námi“. Začínám si všimát, že podobné symptomy vyhoření, jako zažívám já, řeší i moje kamarádstvo, moji kolegové a kolegyně a dokonce i další organizace. V této fázi začínám identifikovat

vzorec a proměňuji osobní tragédii v kolektivní truchlení. Poslední fáze se nazývá „Je to mnou“, a přestože má stejný název jako fáze první, nejde o začarovaný kruh. Zatímco první fázi charakterizovala vina, stud, strach a sebeobviňování, fázi poslední tvoří aktivní zodpovědnost za struktury nerovností, které skrz mě žijí. Uvědomím si totiž, že systémy oprese, jako je kapitalismus, ableismus, patriarchát a rasismus, tvoří to, jak žiji. V této fázi přebírám zodpovědnost za reflexi vlastních vzorců chování, které mně a vztahům, ve kterých se nacházím, již neslouží. Podle Care je tato fáze nejnáročnější, protože vyžaduje, abychom s péčí pozorovaly naše bolavé části, reflektovaly je a namáhavě je přetvářely. Do této fáze patří také trpělivost, kterou vyžaduje závazek držet prostor pro namáhavé přetvářování, kterým si můžu procházet jak já sám, tak ale i lidé okolo mě.

Blaho všeho pozemšťanstva je mým blahem
Heslo „Dokud nebudou svobodní všichni, není svobodný nikdo“ bývá používáno k podnícení globální solidarity. V posledních letech bylo slyšet třeba k povzbuzení intersekcionalní solidarity mezi LGBT aktivistvem ze Západu a palestinskými oběťmi genocidy. Přestože jsem vždycky intelektem oceňoval kuráž tohoto hesla, mému srdci připadalo abstraktní a trvalo mi roky terapie a seberefektivní práce v aktivistických kolektivech, než jsem střípek takové sounáležitosti zacítil ve svém těle. Na téhle cestě mi pomohl termín mezizávislost, kterým současné bioložstvo jako třeba David Griffiths⁴ nebo Suzanne Simard⁵ popisuje dávnou moudrost kolonizovaných.⁶

Co vyhraje ta nejpřepracovanější z nás?

Mezizávislost popisuje vazbu dvou nebo více organismů, kteří jsou na sobě závislí pro své přežití, jelikož si mezi sebou sdílejí informace, chemikálie, živiny a podobně. My lidé jsme taky mezizávislími organismy a pro své přežití závisíme například na bakteriích v našem trávicím traktu, které zase žijí jen díky nám. Vztahováním se k okolnímu světu skrz prisma mezizávislosti proměňuje, jak chápeme individuální vinu. Podobně jako kůrovec vzkvétá ve vyprahlé monokultuře smrků a srnky jsou nejhojnější v lesích, co vlky nepamatují, i v lidských skupinách je chování jedince znamením o hlubší dynamice celku.

O své kamarádce topící se v přepracovanosti, i o mezizávislosti v lesních ekosystémech píšu proto, abych té pozval se na syndrom vyhoření podívat jinýma očima. Co když je ztráta motivace k práci v tržním systému příležitostí poodstoupit a se skepsí pozorovat individualismus, který skrz nás žije? Co když deziluze, kdy prokoukneme prázdnotu slibů civilizace, jako jsou rovná práva pro nezávislé jednotlivce nebo konzum bez limitů, může být tvůrčí? Jak ale ven z individualismu a směrem k mezizávislosti? Mnohé z nás a zvláště ty z nás, které jsme zažily nebezpečné situace v dětství, se chráníme tak, že se předpřipravujeme na nebezpečí. Ptáme se, zda stačíme, jestli nás ostatní dostatečně oceňují a zda sem patříme. Často strach z odpovědi na tyto otázky vede k izolování se, závislostem a utopování. Abychom mohli otočit pohled ven a ptát se spíše *co potřebujeme jako mezizávislý celek*, musíme začít opečovávat rány hrdiny v nás a rozloučit se s jeho hodnotami i návyky, protože našim vazbám již neslouží.

Odpověď na otázku „Stačím?“ tak zůstává „Ne“, protože moje tělo nikdy nebylo nadesignované na samostatnost. Krizím, jako je zvyšující se militarizace, chudoba nebo rozklad planety, nemůžeme čelit samostatně. Potřebujeme se navzájem – jinak nepřežijeme. Navrhují, abychom vyhoření nechápaly jako něco patologického ani jako něco, čemu je třeba předcházet, ale abychom naopak jeho štědré dary, které nás nutí opřít se do ostatních, vítaly s plnou náručí. Proč být hvězdou, když můžu být souhvězdím?

Z popela jediné spoluprací
Pokud jsme socializováni ve světě, kde jsme odměňováni za soupeření, přepracovanost a individuální ambice, stává se práce na vztazích a posilování naší schopnosti spolupracovat revolučním aktem. Nyní bude následovat výčet pár rad a tipů, které jsem vyzoroval jako facilitující při práci s organizacemi a skupinami. Je možné, že něco z toho ti sedne, a je také možné, že něco ne. Jde mi o to pozvat čtenářstvo k zamyšlení se nad tím, jak můžeme díky spolupráci opečovávat syndrom vyhoření. Můj první tip je **odpočinek a vzájemné podporování se v odpočinku**. Může to být formou sick-days, rušení akcí, hlídání si hranic pracovní doby nebo proválení prodlouženého víkendu v posteli. S tímto tipem také souvisí obecně **vzájemné hlídání kapacit**, aby se nenabíraly povinnosti nad rámec toho, v čem je nám dobře. Dalším tipem je zapojení do chodu organizace pravidelné **reflexe toho, jaký vliv má organizace na komunitu, se kterými spolupracuje**. Některým pracovním kolektivům také může pomoci nastavení mechanismů integrace nového členstva, jako je **stínování, buddy system a delegování úkolů** od drobností až po větší věci. Posilování dovedností napříč týmem a vzájemné učení také může vést k tomu, že jsou jednotlivci kromě své specializace také vybaveni všestranností, což může vést až k **prostřídávání rolí**. Prostřídávání rolí pak může být účinným nástrojem k rozložení zodpovědnosti a moci v týmu.

Další navazující tip je **pozorovat, jak funguje rozhodování v týmu**, kdo rozhoduje o čem a kdy. Mám zkušenost, že pokud jsou lidé zapojeni do rozhodovacího procesu o něčem, co souvisí s jejich prací, tak se pravděpodobně, že práci odvedou zodpovědně a rádi, značně zvyšuje. Navíc, čím rozmanitější je škála perspektiv, která je slyšet při rozhodovacím procesu, tím pravděpodobněji se může přijít na řešení, které bude adresovat potřeby většího počtu lidí. Dalším tipem je **trénování přijímání a dávání zpětné vazby** a začlenění různých křáfočkových i rozsáhlejších forem zpětné vazby do běžného fungování. Se zpětnou vazbou souvisí můj další tip, jak na syndrom vyhoření, a to je **učení se naslouchání**. Druzí nám mohou dát ojedinělou možnost vidět nejen naše zvyky a naše chování, ale i poznat naše způsobem, který my samy nevládneme, protože zkrátka máme jen tu svou životní zkušenost.

Další tip je trénovat si **být ok s tím, že něco nebude po mém** a důvěřovat v kolegy a kolegyně. Kontrolovat chování druhých jen proto, abych se uklidnil, je totiž manipulativní. Tohle trénování není vůbec snadné a je to něco, s čím se potácí mnohé z nás. Pokud nedáme prostor ostatním, i za cenu, že se něco pokazí, budeme navždy těmi, „které to musejí udeřlat, protože to neudělá nikdo jiný“. Otevři se možnosti učit se z nečekaného. Opř se do své mezizávislosti. Jako jednotlivkyňe jsme totiž jen tak odvážné, asertivní, pečující a pružné, jak odvážné, asertivní, pečující a pružné jsou vztahy, které nás tvoří. ☺

1 Autor v textu používá generické feminimum.
2 Spade, D. Burnout: What It Is and Some Ways to Address It In Ourselves and In Organizations. deanspade.net, 2019.
3 Care, From Star to Constellation: The Journey of Political Burnout (in 3 stages). eroticsofliberation.org, 2024.
4 Griffiths, D., „Queer Theory for Lichens“, *UnderCurrents: Journal of Critical Environmental Studies*, roč. 19, 2015, s. 36–45.
5 Simard, S. *Finding the Mother Tree*. Knopf 2021.
6 Todd, Z. An Indigenous Feminist's Take On The Ontological Turn: „Ontology Is Just Another Word For Colonialism. *Journal of Historical Sociology*, 2016, 29: 4–22.

Na sociálních sítích se dnes odehrává velká část našich životů, naše společnost je v nich ponořená jako v živném roz-toku. Představují kritickou společenskou infrastrukturu, která má zásadní vliv na naše fungování. Od jiné infrastruktury, jako jsou třeba rozvody vody, elektřiny nebo plynu, se ale zásadně liší.

Jak si může každý snadno ověřit, rozvodům elektřiny či plynu je naštetší úplně jedno, jestli na sporáku varíte veganské kari, anebo vepřové koleno. Naproti tomu většina sociálních sítí má v sobě vestavěnou nějakou ideologii. Aktivně mění naše chování – ať už přiznaně, pomocí placených reklam, anebo v poslední době stále častěji pokoutně tím, že vybírají, co se nám má, či nemá zobrazit.

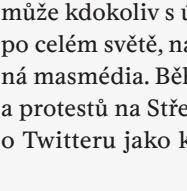
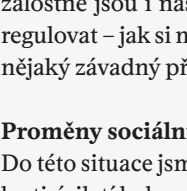
Běžně nad tím nepřemýšlíme, ale je dobré si to občas připomenout: každý příspěvek, který na sociálních sítích vidíme, se nám ukazuje z nějakého důvodu. Může to být proto, že jsme o něco vyjádřili zájem. Někoho jsme začali sledovat nebo odebírat, něco lajknuli. Tím jsme dali síti najevo, co chceme vidat. Některé příspěvky ale vidíme, protože si je někdo zaplatil. A další třeba vidíme jen proto, aby nám zabránily aplikaci zavřít, ačkoliv jsme se k tomu pomalu chystali.

To, co na sítích vidíme, vybírají algoritmy. Sociální síť je původně začaly používat, aby nám z nepřeberného množství obsahu vytáhly to, co nás nejspíš bude zajímat. Což je jistě v principu užitečná služba. Ani samy algoritmy nejsou nic problematického – algoritmus je jen přesný popis postupu, podobně jako návod na složení nábytku z IKEA nebo recept na pečení bábovky. Je potřeba se ale ptát, kdo tyto algoritmy tvoří a s jakým zadáním. Neboli z čeho je vlastně ta bábovka upečená. A o tom víme příliš málo.

Novinářstvo už například ze zkušenosti dobře ví, že když napíše text o sexuální násilí – viz například **výtečné texty Apoleny Rychlíkové pro Page Not Found** o nekon-senzuálním sdílení sexuálního obsahu na Discordu – může být velký oříšek dostat je přes sociální síť k publiku, protože některé síť záměrně upozadují jakýkoliv obsah týkající se sexu, i ten zcela legitimní. Což je bizarní, protože to společnosti nijak nepomáhá, a naopak celá řada jiných příspěvků, které společnost aktivně poškozují, na téže síti zůstává.

Hodně křiklavá je obsahová manipulace na síti X, dřívějším Twitteru, kde například před posledními prezidentskými volbami ve Spojených státech **prokazatelně narostla**

Tomáš Znamenáček (*1981) téměř vystudoval informatiku. Živí se jako programátor, prodělává jako regionální novinář. V roce 2021 spustil mastodoní server boskovice.social; o pár let později jej překvapilo, že se na něm začali objevovat další lidé. Miluje alternativní sociální platformy a dokáže o nich donekonečna vyprávět všem, kdo neopatrně naznačí zájem.

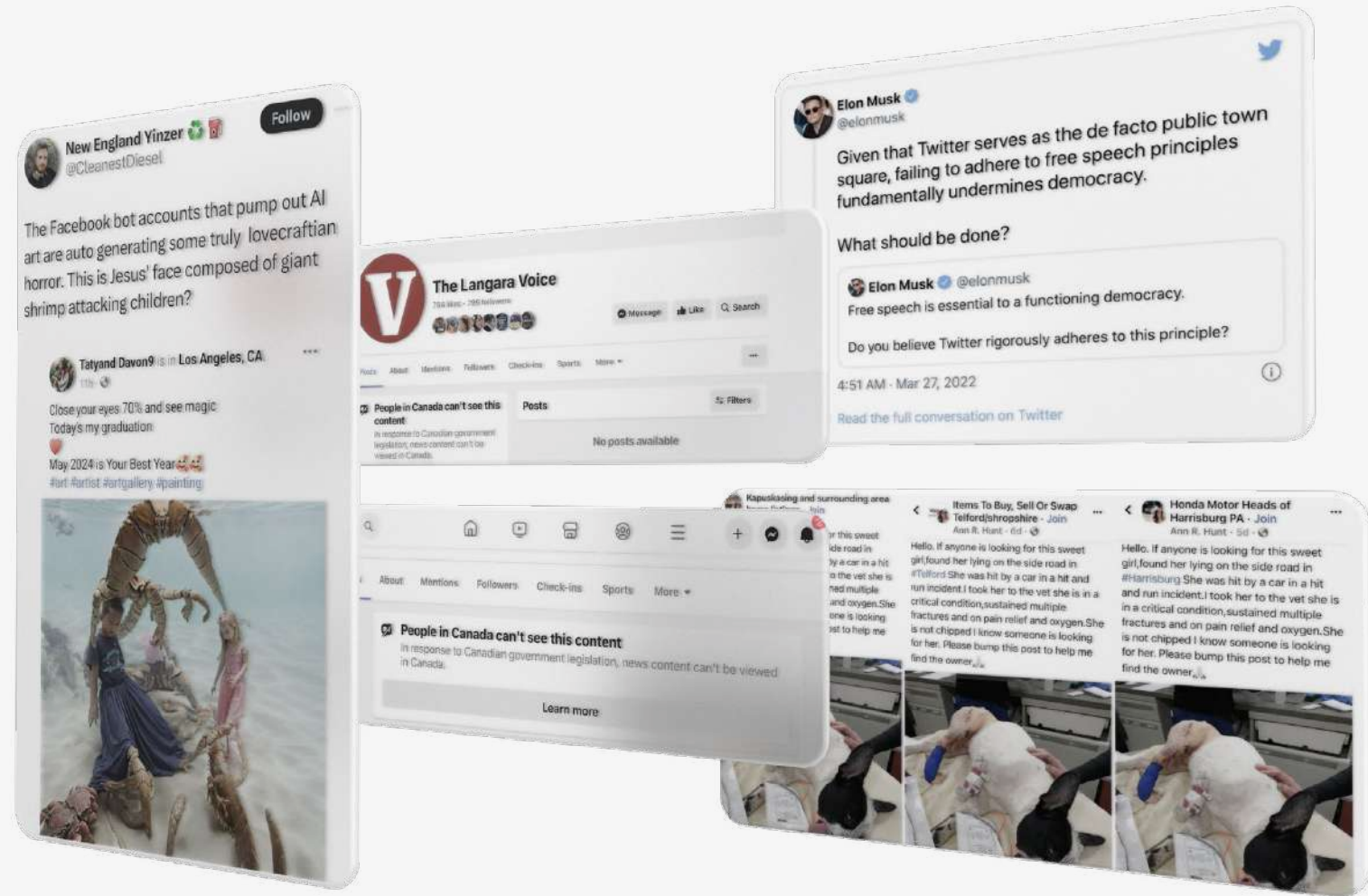
viditelnost konzervativních profilů. Velmi dramatickou zkušenost se sociálními sítěmi **zažívá Kanada**, kde společnost Meta v rámci sporu s vydavateli úplně **vystřihla velkou část novinářského obsahu ze svých sociálních sítí Facebook a Instagram**. O takové cenzorní moci by si jistě rád nechal zdát i lecjaký východní autoritář.

Někdo namítá, že jde o soukromé síť, jejichž vlastníci si mohou dělat, cokoliv chtějí. Ale pokud tyto síť tvoří zásadní společenskou infrastrukturu, úplně volnou ruku jim nechat nemůžeme. Protože kdykoliv se zcela volná ruka trhu dostane k něčemu, co je pro společnost nepostradatelné, bývá to pro společnost katastrofa. Tuto zkušenost už jsme leckde v Česku i jinde v Evropě pořídili například **během privatizace vodárenství**.

Teď jsme v situaci, kdy několik soukromě vlast-ných firem ovládá naši pozornost a veřej-nou debatu. Vlastníci těchto firem navíc síd-lí bez výhrady mimo Evropu, nejčastěji ve Spojených státech, což je riziko nejen kvůli výrazně laxnější ochraně osobních dat, ale v poslední době i kvůli postupující autokratizaci a fašizaci americké společnosti. Náš vhlad do algoritmů těchto sítí, tedy do toho, jak mění obraz reality, je navíc téměř nulová. A podobně žalostné jsou i naše možnosti, jak toto prostředí z pozice uživatelů regulovat – jak si mohl ověřit každý, kdo se někdy pokusil nahlásit nějaký závadný příspěvek na Facebooku.

Proměny sociálních sítí v posledních 20 letech
Do této situace jsme se pochopitelně nedostali přes noc. Na počát-ku tisíciletí byl „sociální internet“ pestrým ekosystémem diskuzních fór, blogů a fanouškovských stránek na ta nejobskurnější témata. Sociální síť (2004 Facebook, 2005 YouTube, 2006 Twitter, 2010 Instagram) do tohoto prostředí přicházely s nabídkou snazšího publikování, propojování nebo nacházení zajímavého obsahu.

Společnost v nich mnohdy – často zcela oprávněně – viděla demo-kratizační potenciál technologií. S hrdosť jsme si ukazovali, jak může kdokoli v účtem na YouTube oslovit stovky milionů diváků po celém světě, na což měla dříve monopol pečlivě kontrolova-ná masmédiá. Během Arabského jara, revoluční vlny demonstrací a protestů na Středním východě v letech 2010–2012, se mluvilo o Twitteru jako klíčovém nástroji koordinace demonstrujících.

Nový, demokratičtější svět internetu přicházel osvobodit starou, konzervativní a zkostnatělou společnost. *Don't be evil*, shrnovalo program technologické nové vlny motto firmy Google.

Díky sociálním sítím jsme se v praxi seznámili s takzvaným „síťovým efektem“: Čím víc lidí na nových sítích bylo, tím větší hodnotu přinášely. A účet na Facebooku měl v jisté generaci „každý“. Z internetu se na sociální síť začaly nevyhnutelně stěho-vat všechny diskuze, fanouškovské stránky a komunity. Kdo by pracně udržoval blog či komunitu někde „stranou“, když jsou všichni *tady*? Sociální síť se pro mnohé staly synonymem internetu.

Jenže zatímco internet je obrovsky různorodá a prakticky neo-vladatelná síť, sociální síť jsou tvořeny několika velmi konkrétní-mi a tudíž ovladatelnými firmami. Technologický sektor proto dospěl, profesionalizoval se, odložil mladický idealismus – včetně úspěchaného motta *Don't be evil* – a uvědomil si, že sociální síť představují především neuvěřitelně zlatý důl. Několik sociálních sítí postupně převálcovalo, vytlačilo a vykoupilo řadu jiných služeb a zdrojů obsahu. Velká část toho, čemu říkáme otevřený internet, se přesunula za vysokou zeď těchto služeb, většinou přístupných jen pro registrované.

Až v tuto chvíli řada tvůrců obsahu, kteří se na sociální síť pře-stěhovali i se svým publikem, bolestně procitla. Teď zjistili, že se z jejich publika stalo publikum dotyčné sociální síť, a pokud k němu chtějí mít přístup i dál, budou si ho muset zaplatit: *To je ale hezká komunita, byla by velká škoda, kdyby se jí něco stalo*. Pomalu se bouří i běžní uživatelé, kteří na sociální síť kdysi zamířili kvůli slíbenému zajímavému obsahu a propojení s jinými lidmi – a dnes je místo toho algoritmy sítí krmí syntetickým návykovým balastem, reklamami, podvody a hněvem.

Hegemonii několika obřích sociálních sítí by mohl aspoň zčásti narušit trh, tedy konkurence mezi službami. Ale v prostředí, kde nefungují antimonopolní mechanismy, mohou síť jakoukoliv konkurenci zlikvidovat jednoduše tím, že ji koupí, prakticky bez ohledu na cenu. Jako se to stalo například Instagramu, který v roce 2010 vznikl jako nová nezávislá síť zaměřená na sdílení fotografií. Když si hodnotu této sítě zejména pro mladé uvědomil Facebook, do dvou let Instagram koupil za tehdy nepředstavitelnou – a dnes vlastně banální – částku jedné miliardy dolarů.

Zde by měl sehrát svou roli důsledněji stát. Přinejmenším Spojené státy jsou ale v posledních dekádách prakticky neschopné vznika-jící technologické monopoly rozdělovat. Zčásti pro ně technologičtí

giganti představují celosvětovou reklamu a formu moci. Zčásti jsou Státy společností vítězů – a obří tržní hodnotou jedné firmy se přece jen lépe chlubí než fungujícím trhem plným menších hráčů. A zčásti je také potřeba poukázat na to, že technologické firmy vynakládají jen za oficiální lobbyíng dohromady desítky milionů dolarů ročně, takže se jejich zájmy mohou dobře propisovat do americké veřejné politiky.

V prostředí, kde schází alternativy, se uživatelé sociálních sítí mohli podruhé seznámit se síťovým efektem: Ze sítě, kde jsou „všichni“, je velmi těžké odejít. Pokud chceme zůstat v kontaktu s ostatními, bez sociálních sítí to jde jen těžko. Na sítích jsme byli nejdřív v kontaktu se svými vrstevníky nebo třeba oblíbenými YouTubery, postupem času ale i se svou rodinou. A když přišly vloni do Česka záplavy, část našich veřejných institucí zveřejňovala aktuální informace opět **přednostně na uzavřených soukromých sociálních sítích**.

Sociální síť tedy do jisté míry používat musíme, ať už chceme, nebo ne. Extrémní polohu má mimochodem tento vztah u dospívajících, kde je potřeba „patřit k tlupě“ naprosto klíčová a odejít ze sítí je tak prakticky sociální sebevražda. V takové situaci si ale s námi mohou sociální síť dělat, co chtějí – a také to často dělají. Pamětníci začátků Facebooku by dnešní algoritmické kasino plně reklam, clickbaitových příspěvků, agresivního AI balastu a vyhro-cených hádek zřejmě vůbec nepoznali a velmi pravděpodobně by ho nezačali používat. Dnes už ovšem nemají na výběr. Anebo mají?

Alternativa vypadá jako e-mail
Pokud nám současné sociální síť nevyhovují a chtěli bychom odejít jinam, je potřeba si nejdřív ujasnit, jak by tato alternativa vlastně měla vypadat. Například samotné algoritmy, jak už jsem naznačil, v principu problematické nejsou. Záleží na tom, kdo je tvoří a s ja-kými cíli. Pomáhají mi algoritmy dotyčné síť nacházet autentický a zajímavý obsah, nebo mi cpou AI nesmysly? Pomáhají mi najít a věst zajímavé diskuze, nebo mě ženou do polarizujících hádek? Berou ohledy na můj well-being, nebo se mě snaží maximálně připoutat k obrazovce? Dává mi síť jako tvůrce volnou ruku při produkci obsahu, anebo mě její algoritmy tlačí do konkrétních časů, termínů, forem, obsahů? A tak dále.

Slepu cestou může být hledání alternativ mezi novými sítěmi, které momentálně nabízí o něco lepší prostředí, ale stojí přitom na tradičně problémových obchodních modelech, jako je například

Jejich společným jmenovatelem je především to, že nikoho nenutí do závislosti na uzavřených centralizovaných platformách. Nevlastní, neprovozuje a neovládá je jedna firma, jde o síť navzájem propojených serverů s různými vlastníky. Některé z nich jsou poskytované zdarma, jiné za předplatné nebo výměnou za reklamu. A pokud chcete, můžete si službu například pro svou organizaci provozovat sami.

Například Mastodon tvoří tisíce serverů po celém světě, a když se budete chtít přidat, můžete si vybrat některý z nich, který je vám blízký svou kulturou, pravidly nebo finančním modelem, anebo začít provozovat vlastní, podle vlastních pravidel. Podobně jako u e-mailu přitom ale platí, že uživatelé na různých serverech mohou komunikovat navzájem. Výslednou síť Mastodonu tedy už dnes tvoří tisíce navzájem propojených komunit,

které mají vlastní pravidla a spravují se samy. Diverzita a odolnost takového ekosystému je s monokulturou korporátní sociální sítě typu Facebook či X nesrovnatelná. Tento ekosystém na sobě nezávislých serverů nejde tak snadno koupit ani zastráhit. Jednotlivé komunity vznikají a zanikají, ale celek se adaptuje a zůstává.

Služby z této moderní generace sociálních nástrojů navíc umí komunikovat navzájem, takže například ze svého účtu na Mastodonu mohou snadno sledovat někoho na Pixelfedu – podobně jako kdybych z Twitteru sledoval někoho na Instagramu. Vzniká tedy ještě širší síť navzájem propojených a spolupracujících nástrojů, která se označuje jako **Fediverse**.

Sociální sítě a kulturní instituce

Kvalita těchto nových sociálních sítí je kolísavá a uživatelé zvyklí na mainstreamové sítě jsou občas zaskočení jejich odlišností. Alternativa ale na každý pád existuje, často velmi dobrá. Zbývá tedy zejména otázka, jestli jsme ochotni platit cenu za svobodu, kterou představuje – anebo jestli raději budeme platit cenu závislosti na mainstreamových sítích.

Když přemýšlím o sociálních sítích, často si vzpomenu na zvukovou performanci **I Am Sitting in a Room** od amerického skladatele Alvina Luciera. Skladba využívá přirozené akustiky místnosti, kde se odehrává. Řečník přečte text skladby a čtení se nahraje. Pak se nahrávka pustí nahlas a toto „druhé čtení“

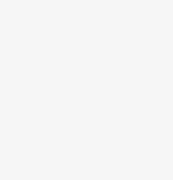
se opět nahraje, výsledná nahrávka se opět pustí a opět nahraje. Opakovaným přehráváním a nahráváním v záznamu postupně narůstají přirozené rezonanční frekvence místnosti; poslední nahrávku už tvoří pouze abstraktní přelévání zvukových oblak. Původní text zcela zmizel; výsledný tvar nahrávky nezáleží na něm, ale na místnosti, ve které byl čten.

Podobně fungují i současné sociální sítě. Místo obsahu našich příspěvků v nich hraje hlavní roli rezonance. A protože jsou postavené na zisku z reklamy, jejich algoritmy nejvíc zesilují obsah, který nás na sítích nejdéle udrží. Často tedy silně emotivní obsah spojený se strachem a vztekem, ale třeba i zábavou. Kulturní instituce si proto musí uvědomit, že se důležitá část jejich činnosti odehrává v prostoru algoritmů, kde rozhoduje například „správný“ výraz na náhledovém obrázku videa na YouTube nebo „správná“ emoce v instagramovém reelsku. Sociální sítě nejsou poslušným megafo- nem pro kulturu a umění. Jejich cílem není *práce na člověku*, ale zisk. A pomocí algoritmů si vychovávají tvůrce i publikum k chování, které ho maximalizuje. Těžko si představit větší antitezi kultury.

Z výzkumů mezi uživateli stávajících sociálních sítí přitom plyne, že by často preferovali svět bez nich. Jak jsme si ale řekli, nemají reálné na vybranou, používat je musí. Přinejmenším část společnosti tedy nějakou alternativu chce, ale je chycena v tradičním začarovaném kruhu: Uživatelé alternativy nepoužívají, protože je nepoužívají (ostatní) uživatelé.

Řada kulturních institucí nemůže ze současných sociálních sítí odejít, i kdyby nakrásně chtěly, protože by tím ztratily kontakt se svým publikem. Mohou ale udělat to, co kultura, umění a divadlo zejména dělají odjakživa: Představit si novou realitu. Dát prostor avantgardě, přestože momentálně nemusí mít velké publikum. Začít kromě běžných sociálních sítí pěstovat i alternativy, hledat na nich nový a lepší vztah se svým publikem. Vystoupit ze začarovaného kruhu a vytvořit nový prostor, kde pravidla neurčuje někdo cizí ve jménu vyššího zisku, ale komunita sama, ve svém vlastním zájmu. ☺

Podobně decentralizovaně jako e-mail funguje i řada nových sociálních sítí a služeb. Patří mezi ně například **Mastodon** (alternativa Twitteru), **Pixelfed** (alternativa Instagramu), **PeerTube** (alternativa YouTube) nebo newsletterová a publikační platforma **Ghost**.

Deník: Iva Heribanová

20. 6. 2025 / 10:23 / všechny, včetně sebe, mystifikuju: myslela jsem, že jsem od začátku roku byla v divadle tak pětkrát – ve skutečnosti to bylo třikrát tolik

18. 7. 2025 / 15:22 / na konci pohybu vysvitlo v mracích slunce

17. 8. 2025 / 03:00 / jako bych měla přeprogramovaný mozek, přemýšlím v memech, trendech, heslovitě, že screentimu na mě jde úzkost

24. 8. 2025 / 10:32 / jsem ještě divadelní kritička, když jsem už 19 měsíců nic nenapsala?

22. 6. 2025 / 11:36 / letos všude vidám spoustu mrtvých ptáků

16. 8. 2025 / 09:30 / deprese je jako temná mlha, která odděluje od okolního světa – nejde se s ním spojit a nedá se k němu vyjadřovat, je obtížné se zapojit i jen do slovní komunikace, obtížné svět doopravdy vidět... těžkou mlhu pak vystřídá probleskující ranní opar, energetické pole nového dne – explozivní energie nahradí tu implozivní

17. 8. 2025 / 03:12 / jak dlouho trvá cesta vlakem do Kluzče?

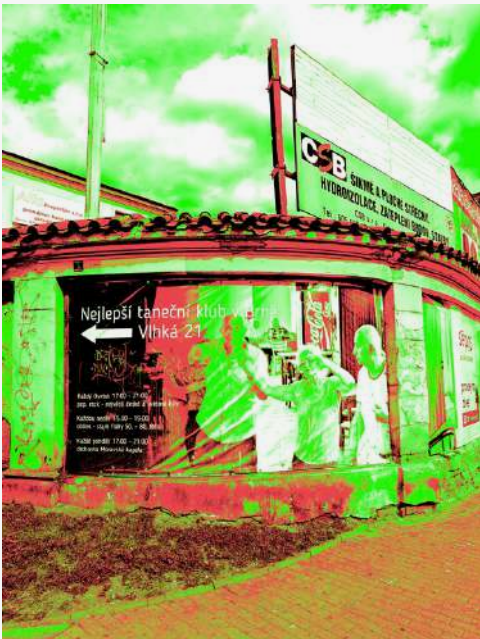

09. 9. 2025 / 19:11 / na první představení v sezóně jedu do Prahy – zrušeno kvůli nemoci

Sabatikl divadelní kritičky

12. 7. 2025 / 21:34 / nebýla jsem si jistá, jestli se chci v Boskovicích cíleně vyhnout divadelní lince, pak ale přece jen přišel Arman Kupelyan a dobrý vibe

17. 8. 2025 / 02:20 / nemůžu spát, tak sleduju dokument I Am Bruce Lee – Ed O'Neill má černý pásek v jiu-jitsu

21. 8. 2025 / 05:41 / ve snu mi řekla, ať nejsem smutná a že se zase brzy uvidíme. oči se jí leskly, jako by zářily

14. 9. 2025 / 20:24 / dovedu nebyť banální? ☹

KRITIKA KRITIKY

PO DVACETI LETECH

Jazyk podezření se nám vrátil jako bumerang: krajně pravicové autoritářské politiky jím útočí na univerzity, kulturu i fakta o klimatu. Co dělat, když se naše vlastní nástroje sociální kritiky obrátí proti nám? Může být odpovědí méně kritického odhalování či demaskování a více post-kritické péče o arény sporů?

Kritické společenské instance, jako jsou univerzity, umělecké instituce, environmentální a feministické hnutí či neziskový sektor, jsou dnes pod koordinovaným tlakem krajně pravicových, novo-nacionalistických, fašizujících a autoritářských politik. V Maďarsku kupříkladu šla vláda po univerzitní autonomii i občanské společnosti systematicky. Nejprve zrušila akreditaci genderových studií a vynutila odchod Středoevropské univerzity do Vídně. Následoval masivní převod veřejných vysokých škol pod „svěřenské“ nadace obsazené loajálními lidmi, po němž Evropská komiseablokovala přístup více než dvou desítek univerzit k programům Erasmus+ a Horizon. V kulturní sféře vláda narušila autonomii Divadelní a filmové akademie a uplatňuje cenzurní tlak na další instituce. Na neziskový sektor nejprve dopadl zákon o zahraničně financovaných organizacích; nyní vláda tlačí novou verzi transparentnosti, která by umožnila tvrdě trestat a případně zakazovat *nežádoucí* zahraničně podporované spolky.

V Polsku za minulé vlády Práva a spravedlnosti proběhl souběh kulturně-historické politiky, omezování LGBT práv, zásahů do neziskového sektoru a environmentálních sporů. Stát zasáhl do koncepce a vedení Muzea druhé světové války v Gdaňsku a další instituce vystavoval ideologickým tlakům. Desítky samospráv přijaly deklarace *zón bez LGBT*, vláda zároveň centralizovala rozdělování dotací pro neziskový sektor a opakovaně uvažovala o povinné evidenci zahraničního financování.

Vláda Roberta Fica na Slovensku přetváří veřejnoprávní média a kulturní sektor v duchu politické loajality a zvyšuje tlak na občanskou společnost. Zákonem sloučila slovenskou televizi a rozhlas a nahradila ji novou institucí s podřízenějším řízením; pracovníci obou institucí stávkovali kvůli ohrožení nezávislosti. Ministerstvo kultury pod vedením Martiny Šimkovičové odvolávalo ředitele klíčových institucí a přerozdělovalo podporu způsobem, který kulturní obec označuje za ideologický. Parlament současně zpřísnil pravidla pro neziskové organizace a vláda prosazuje „zahraniční podporu“ jako stigma. Do prostoru akademie pronikají disciplinární a politické tlaky, na něž reagují studentské a akademické organizace. Environmentální neziskovky hlásí personální čistky na úřadech a legislativu oslabující ochranu přírody.

Nejohroživější je však aktuálně situace ve Spojených státech, kde se po nástupu Donalda Trumpa obnovila strategie přímého tlaku na univerzity, kulturu a instituce upozorňující na změny klimatu. Bílý dům rychle ukončil vládní iniciativy v oblasti diverzity a vydal příkazy k uvolnění těžby fosilních zdrojů. Ministerstvo spravedlnosti zažalovalo státy, které přijaly „klimatické superfondy“, k vymáhání nákladů na klimatické škody po ropných firmách. Ministerstvo školství mezitím rozšířilo vyšetřování univerzit a sahá po financích univerzit, jako je Harvard, nad kterým uvalilo *zvýšený dohled nad hotovostí*. UCLA čelila masivnímu zmrazení federální podpory, proti čemuž se brání žalobami. Nový rozpočet pak tvrdě dopadá na umělecké a humanitární neziskové instituce po celé zemi.

Fenomenálně úspěšný nástup krajní pravice do hlavního politického proudu v mnoha společnostech dneška má mnoho důvodů a různých vysvětlení. Jeden důležitý rys mají však společný. Všechny verze onoho fašizujícího novo-nacionalismu mají konspirační nádechy. Pracují s konspiračními teoriemi, aby stabilizovaly své postavení; využívají konspirace k útokům na etablované strany

a struktury; využívají je ke shromáždění voličstva, které odvádějí od těch, kteří se k nim mají chovat arogantně, přezíravě a kteří je kritizují za rasismus nebo sexismus, aniž by jakkoli uznali jejich hněv za spravedlivý a legitimní, vyplývající z jejich sociální situace.

Těmito útoky novo-nacionalisté posilují ono celkové konspirační ovzduší, kdy se nám sugeruje, že nic není, jak se zdá; za vším je potřeba hledat nějaké spiknutí a mocenské zájmy, které s námi manipulují, a my přece nejsme tak naivní, abychom věřili oficiálním výkladům v médiích. Ona i věda je přece taková, ne? Za každým faktem stojí celá armáda univerzit a průmyslu se svými zájmy, financováním a kariérami jednotlivých močichtivých vědců. Ani vědeckým faktům se tak nedá úplně věřit, včetně těch, která by nás mohla zachránit, jako ta o rozvratu klimatu. Nakonec každý může mít přece svou pravdu, bez ohledu na to, co říkají ti dobře situovaní, bohatí, liberální vědci ze socio-ekonomických center našich zemí, no ne?

Nicméně ač můžeme všechny tyto snahy, příběhy a vysvětlení odsoudit jako pomatené, nelegitimní a vysoce škodlivé, neměli bychom v nich rozpoznat stopy našich vlastních minulých kroků? Nejsou nám tyto jejich argumentační zbraně nějak povědomé? Neútočí na nás novo-nacionalisté našimi vlastními zbraněmi? Nepřipomíná jeden z ústředních prvků těchto nových režimů, tedy projektily konspiračtorů, naše vlastní kulky dekonstrukce, sociálního konstruktivismu a postmodernismu?

Přesně tuto otázku si před dvaceti lety položil v jednom vlivném textu jeden neméně vlivný francouzský filozof a sociolog Bruno Latour. Nejsou konspirační teorie dneška kritickou teorií věřejška? A pokud ano, nedošel kritice dech a my jsme dobře vyzbrojeni tak akorát na dávno minulé bitvy? Neměli bychom udělat urychlenou revizi našeho vlastního kritického vybavení, abychom byli dobře připraveni na bitvy dneška? Otázky to jsou, myslím, stejné, ne-li ještě více, aktuální, jako byly před dvaceti lety.

Proč kritice došel dech?

Latour svůj text *Proč kritice dochází dech: od faktů k zájmům* začíná popisem vlastního zneklidnění. Byl to totiž on a jemu podobní, kdo byli v určitém období považováni za ty, kdo útočí na „fakta“, na jednoznačné vědecké důkazy, které nahlédli jako nějak vytvořené, zkonstruované. Francouzský sociolog vědy tím chtěl vzbudit obdiv k objektům svého studia, ale výsledek měl být podle pozorovatelů a kritiků právě opačný. Samotným pohledem, tedy podrobným etnografickým studiem vědeckých laboratoří, měl naopak „vědeckou pravdu“ a autoritu oslabovat a rozměňovat. Měl tím ukazovat, že vysvětlení faktů se skrývá někde v podmínkách jejich ustavování, někde v pozadí.

V době psaní svého textu, tedy v roce 2005, Latour hleděl na konspirační teoretiky a shledal znepokojivou podobnost mezi figurami kritické teorie a jejich realistickým postojem, který je nedůvěřivý k oficiálním vysvětlením; k faktům, které přináší vědy například o změnách klimatu. Nic není, jak se zdá, za vším je potřeba hledat tajemné mechanismy, mocenské struktury v pozadí, které naši zkušenosti se světem manipulují. Toto jsou podle Latoura naše vlastní zbraně sociální kritiky, které byly tajně propašovány skrze hranice k nepříteli, ale stále na sobě mají nápis *Made in Criticalland*.

Náš vlastní „kritický duch“ se tak vyčerpal a pouze dodává munici těm, kdo chtějí zpochybňovat i velmi solidní poznatky. Vědecké války devadesátých let měly v tomto ohledu společnost naučit rozkládat vědecká fakta na „diskurzy, zájmy a mocenské vztahy“ v pozadí. Stejnou techniku dnes bez rozpaků používají konspirační hnutí a popírači, aby relativizovali empirické poznání jako takové.

Hlavním cílem Latourova textu však není kát se, být implicitně přiznává, že i jeho studia vědy mohly mimoděk posilovat nihilistické

čtení, že „všechno je pouhá konstrukce“. Chce prostě zrevidovat kritický arzenál, který zastaral v rychle se měnícím světě. Vydrží kritické zbraně revizi materiálu? Co je s nimi vlastně v nepořádku, pokud je podrobíme prohlídce?

Podle Latoura sociální kritika obvykle zničí svůj předmět zájmu a nahradí jej něčím jiným, zpravidla poukazem k tajemným silám v pozadí, diskurzům, mocenským strukturám, které jen kritickou perspektivou nadaná osoba dokáže rozšifrovat. Samotné kritické gesto se potom skládá ze dvou oddělených, ale provázaných tahů – tahu antifetišismu a následného zaujetí pozitivistického/realistického postoje.

Nejprve tedy kritik zaútočí na objekt, který sami aktéři považují za hybatele svého jednání (umělecká díla, božstvo, ideály). Následně jej označí za fetiš, tedy bílé plátno, na něž si ti nevědomí nebožáci promítají vlastní pohnutky. Druhým tahem potom kritik vysvětlí tyto pohnutky jako odraz přírodních či společenských faktů.

Co je fetiš a co už je nezpochybnitelný fakt, je potom plně v rukou osoby nadané kritickou perspektivou. Kritik se nikdy nemůže mýlit a ničím nemůže být překvapen. Takto může „vládnout neomezeně, vyzbrojen lépe než Zeus sám, zasahujíc z výšin svého postavení šípem antifetišismu i oštěpem pevné kauzální objektivity“. Všude, kam Zeus kritiky vstoupí, zanechává za sebou poušť. Za vším odhalí „skutečnou podstatu“, což obvykle rozhněvá ty, jehož objekty obdivu nebo zájmu se staly předmětem takového odhalení. Kritice pak dochází dech ve chvíli, kdy se právě tyto nástroje hermeneutiky podezření použijí na vysvětlení „našich faktů“.

Ne že by Latour přicházel s něčím naprosto neznámým, jen dokázal své argumenty přinést v pravou chvíli a propojit s tehdy silícími konspiračními tendencemi. Podobné argumenty se ale diskutovaly už pár let před ním. Tak například teoretička genderových a queer studií Eve Kosofsky Sedgwick obviňuje část kritické akademické obce z toho, že zhusta vycházejí z hermeneutiky podezření. Pravý význam slov, gest, textů, uměleckých děl musejí hledat někde v hloubce, pod povrchem. Povrchu se nesmí za žádnou cenu věřit! Namísto „paranoidního“ kritického čtení, jehož výsledky bývají předvídatelné a nezájímavé, navrhuje praxi reparativního čtení zaměřeného na zdůrazňování posilujících, produktivních potenciálů daných děl.

Po kritice kritiky Latour naznačuje směr dalšího rozvoje nové kritické praxe. Je podle něj namísto odhalování potřeby „dělat věci veřejnými“ prostřednictvím mapování sporů; musíme identifikovat konflikt tvrzení nebo věci, ukázat jednotlivé strany, popsat jejich pozice, důkazy, argumenty, emoce. Do mapování sporů chce zahrnout i ne-lidské aktéry, kteří jsou nerozpojitelně napojeni na ty lidské. Zároveň je potřeba vytvářet arény (a pečovat o ně), jak fyzické, tak digitální, v nichž se dá spor férově vést. Kritik má tedy opustit roli heroického „drtiče idolů“ a zaujmout pozici pečlivého kurátora. Kritik není ten, kdo demaskuje, ale ten, kdo shromažďuje – kdo poskytuje arény, v nichž mohou být věci znovu sestaveny a brány vážně v celé své křehkosti.

K post-kritice

Pro část akademického světa byl tento proud pragmatické kritiky kritiky (v kombinaci s konceptem hermeneutiky podezření vypracovaným Paulem Ricoeuirem) přesvědčivý a začalo se diskutovat o post-kritické (sociální) vědě, která by se urážlivým kritickým gestům vyhnula a zrekonstruovala kritický postoj pro novou realitu.

Podrobněji Latourovu kritiku kritiky směrem k postkritickému přístupu rozpracovala literární vědkyně Rita Felski, která vysvětlení své pozice věnovala řadu publikací – od monografie *Limity kritiky* a sborníku *Kritika a post-kritika*, přes kratší texty věnované hermeneutice podezření až ke sborníku *Latour*

a *Humanitní vědy*, v němž se různí autoři snaží s francouzským teoretikem znovu promyslet svůj obor.

Felski svou koncepci formulovala ve vztahu k analýze a kritice literárních děl, nicméně její argumentace potenciálně platí i na jiné umělecké obory, třeba na divadlo a divadelní kritiku. Pozici britské literární vědkyně bychom mohli shrnout takto:

V kriticko-akademickém prostředí převládá tendence vkládat skryté příčiny a nevědomé motivy do úst a jednání druhých. Ti, kteří to dělají, sami sebe portrétní jako ty, kteří mluví k podstatě věci samé. Prostě říkají pravdu, ostatní žijí v šalbě a klamu, který kritik dokázal prohlédnout. V tomto smyslu je kritika metodologicky asymetrická. Objekt kritiky je vždy vysvětlován skrze historické, psychoanalytické, kulturní, strukturální či sociální pozadí, zatímco kritik sám zůstává mimo tuto kontextualizaci a je na tomto společenském zkonstruování nezávislý.

V dominantní podobě je kritika specifickým druhem nesouhlasu, který spojuje podezřívavost, sebevědomí a rozhořčení. S tímto typem nesouhlasu se ale pojí několik problémů:

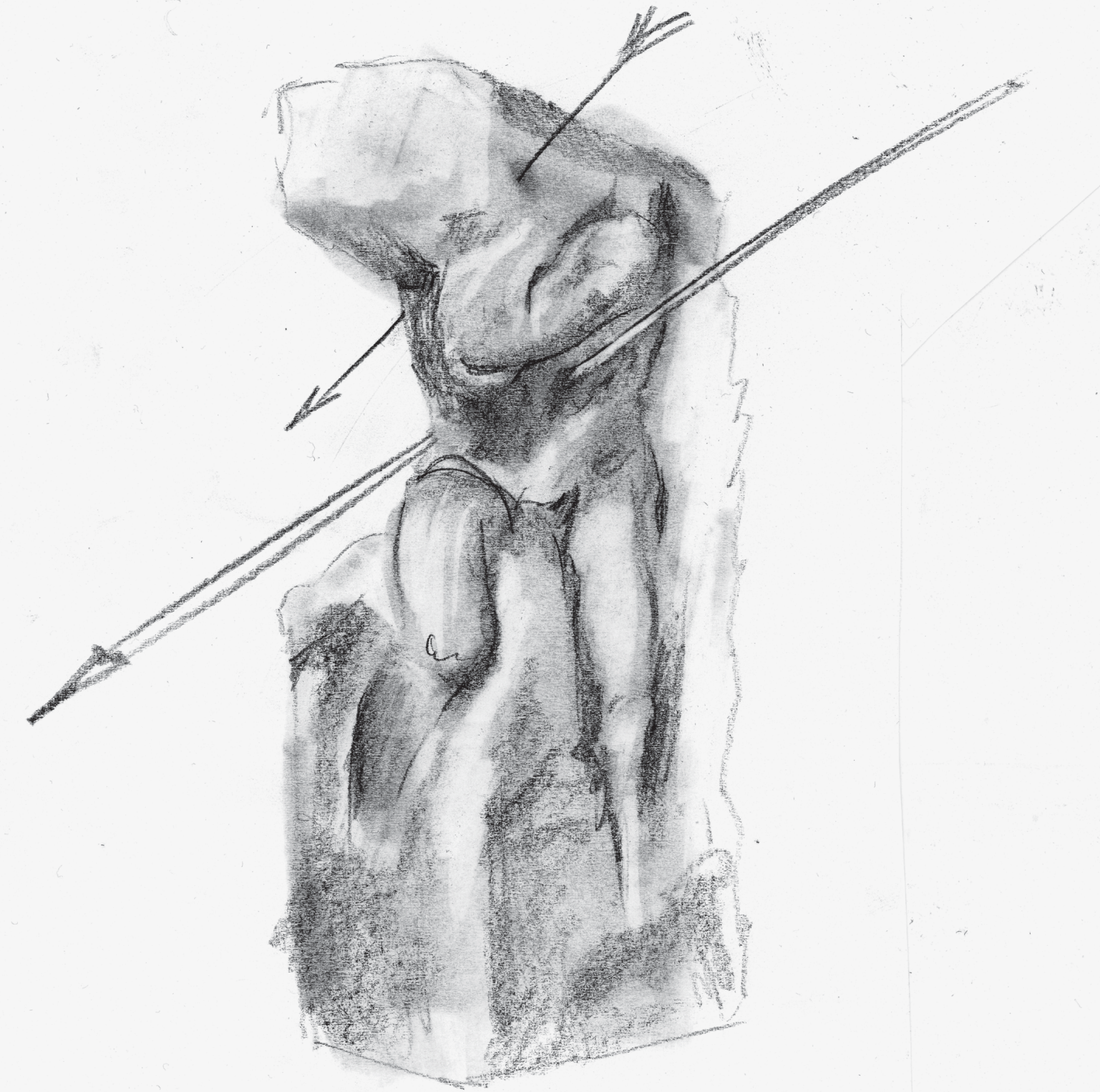
- 1 Kritika se často jednostranně zaměřuje na limity a nedokonalosti lidí, institucí nebo uměleckých děl. Kritika je vždy sekundární a reaktivní. Vždy už na něco existujícího reaguje. Nemá proto vlastní nezávislost.
- 2 Kritika také vede k afektivní inhibici. Brání velkorysému přístupu k textu a spíše vybízí k negativnímu naladění, podporuje nedůvěřivost a ostrážitost. Tím nás chrání před riziky, ale zároveň nás odclouňuje od možných přínosů, které by otevření se různým typům zážitků mohlo přinést. Alternativa ke kritice však neznamená navítnutí – jde o to, jak se otevřít pozitivním možnostem, aniž bychom ztratili schopnost kritického myšlení.
- 3 Dalším důležitým bodem je, že kritika portrétní sociální realitu jako prostor absolutně prostoupený panstvím. Veškeré společenské děje jsou podřízeny mocenským vztahům a cokoliv, co má mít jakoukoliv hodnotu, musí nějakým způsobem odporovat těmto vztahům, musí se proti nim vzepřít. Jinak nemá dané snažení v podstatě žádný smysl nebo je s panstvím komplicitní.
- 4 Kritika tak netoleruje rivaly. Jedinečně odhaluje skryté aspekty dějů, textů či uměleckých děl. Pokud ostatní tato odhalení nepřijímají, jsou onálepkováni jako ti, kdo kolaborují s mocí, jsou naivní, apatičtí nebo prostě hloupí.

Podezřívavé čtení si však, podle Felski, oproti jiným přístupům nemůže automaticky nárokovat žádný privilegovaný přístup k rigoróznosti, lepšímu vědění a politickému radikalismu. Je proto potřeba oslabit metodologickou asymetrii tím, že prohlásíme kritické čtení pouze za jeden z mnoha možných přístupů k dějům a textům, nikoliv ten jediný a nutný. Felski nás tak chce spíše učít, jak komunikovat s „intelektuálními cizinci“, tedy s těmi, kteří nesdílejí stejnou sadu předpokladů jako my.

Zároveň je potřeba se ohradit proti tomu, že by kritika kritiky byla kapitulací nebo příklonem ke konzervativismu. Jde o znovu-promyšlení kritického postoje, který ve své modernistické verzi ztratil svůj původní emancipační potenciál. V tomto kontextu Felski odkazuje na Latourovu myšlenku emancipace, která nespočívá ve snaze *osvobodit se od všech pout*, ale v tom, jak se *dobře navázat*. Emancipace není jen o úniku, ale o smysluplném připojení k něčemu, co nám umožňuje dobře být a jednat.

Post-kritický přístup by se tak více zaměřoval na způsoby, jakými nás například estetické zážitky přivádí k novým poznáním, šoku, osvícení a jak nás, jako sociální bytosti, propojují s našimi životy. Takovýto přístup umožňuje *kritické přiblížení* se uměleckému dílu nebo ději spíše než vytváření kritické distance. Tím vzniká koncept kritického připoutání, kde je vztah mezi dílem a jeho kritikem komplexnější a hlubší než v tradičních modelech kritiky.

Post-kritika chce cíleně oslabovat metodologickou asymetrii tím, že kritiku pochopíme jako každodenní věc. Kritizují všichni, aniž by museli čekat na její akademickou verzi. Felski si tu vypůjčuje od Simona Susena koncept „epistemického kontinua“, který rozmazává hranice mezi „běžným“ a „vědeckým“

způsobem vztahování se ke světu. Oba přístupy se mají vzájemně obohacovat. Tento koncept zdůrazňuje, že předpojatosti, doxa a ideologie jsou přítomny napříč vědeckou i nevědeckou veřejností. Někteří lidé mají lepší přístup k vědění, zatímco jiní ne, a je důležité se zamýšlet nad tím, jak situovat sami sebe na tomto kontinuu tak, abychom nebyli v pozici nadřazenosti vůči těm, které kritizujeme.

Jakými způsoby tedy můžeme nesouhlasit, aniž bychom teatrálně demonstrovali, že naše vhledy jsou nadřazené zpátečnickému a tmářskému vnímání druhých? A jak to dělat tváří v tvář hlavnímu politickému proudu nastupující asertivní ultrapravicové politice?

Jak vytrhnout koberec zpod nohou novo-nacionalistů?
Snahy o nový přístup k sociální kritice tak přichází v době, kdy na kritické teorie po celém světě útočí reakční proudy. Je tedy důležité se zamyslet nad tím, zda bychom se neměli jednoznačně postavit za právo na kritiku. Problém je ale v tom, jak takovou kritiku definujeme. Její modernistická verze, na kterou útočí Latour a Felski, opravdu v nových podmínkách není prospěšná. Respektive je prospěšná spíše druhé straně. Kritika v této její verzi vytváří na jedné straně vědoucí kritiky a na druhé straně nevědoucí a zmatené objekty. Asymetrii potom dále prohlubuje samotná metoda, při níž se objekty kritiky vysvětlují historicky, kulturně či strukturálně, ale kritik sám jako by dlel v rovině čistého a nezátíženého zření. Kolikrát jsme už novo-nacionalisty slyšeli rozehrávat tuto figuru, když hlásají, že to jsou právě liberálové z velkých měst, kteří se se svými fakty a jasnými vysvětleními staví do pozice lepších lidí a vás obyčejné lidi pořád jenom kritizují a obviňují z různých druhů -ismů?

Je možné původní formulaci kritického postoje odmítnout, aniž bychom se stali komplici nových autoritářů? Myslím, že je to možné.

Nemusíme přece přijímat situaci tak, jak je nám předkládána, tedy jako dva jednoznačné tábory – pro a proti kritice. Post-kritika je tu jakousi třetí variantou, a tedy snahou stavět na znalosti kritických nástrojů, ale zároveň pracovat s jejich limity. To se neobejde bez uznání vlastní situovanosti, z níž začínáme systematicky komunikovat s „intelektuálními cizinci“ a post-kriticky se přibližovat k tomu, co nás zajímá. Kritika a reflexivita tak není nějaká super-schopnost, kterou by byli nadaní jen ti, kteří se s tímto darem už narodili. Kritika a nesouhlas jsou každodenní věci, které nemusejí čekat na posvěcení akademickým jazykem. Méně tím budeme performovat svou nadřazenost díky znalosti teorií či faktů a více pracovat s rozdílnými předpoklady.

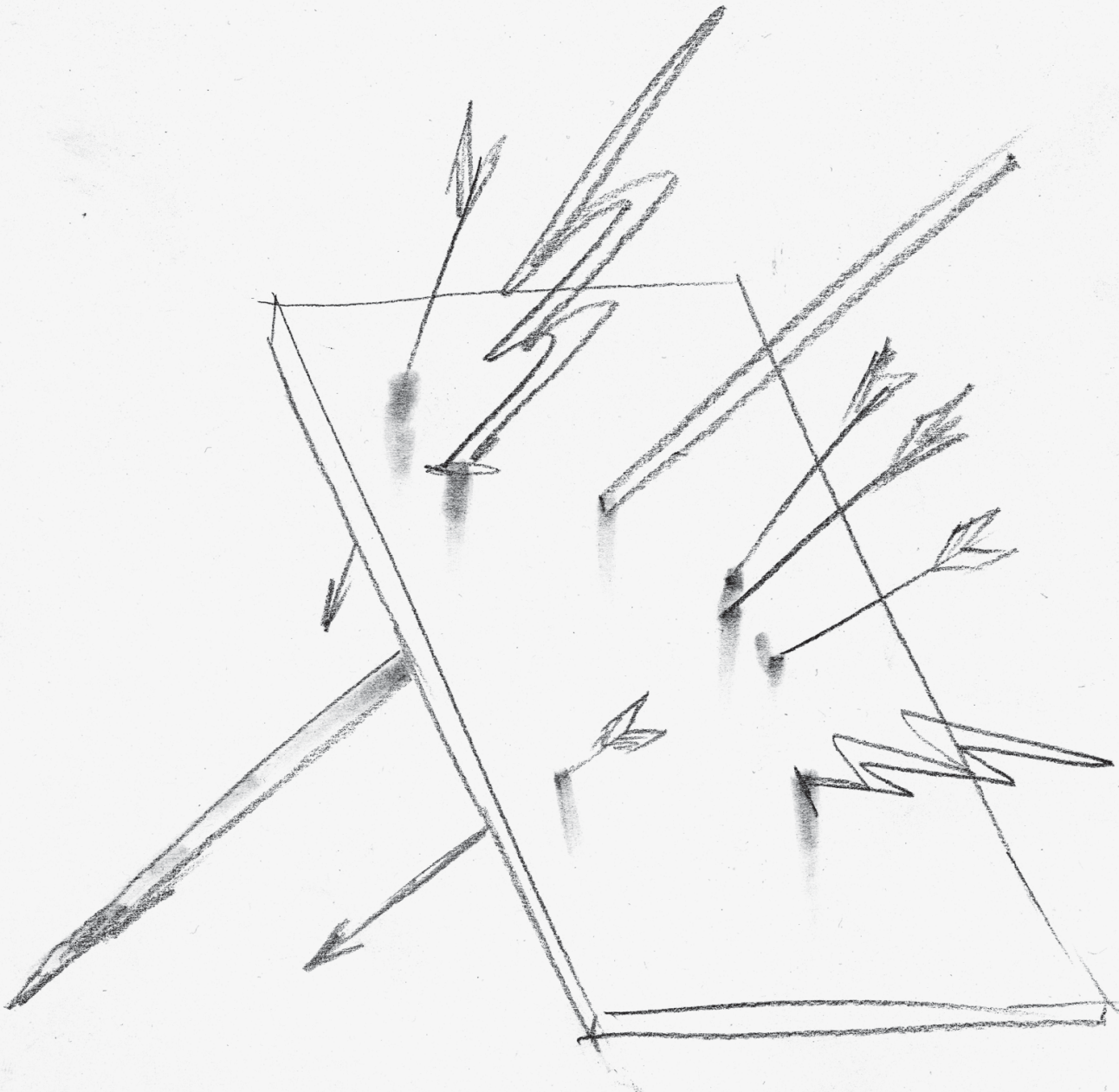
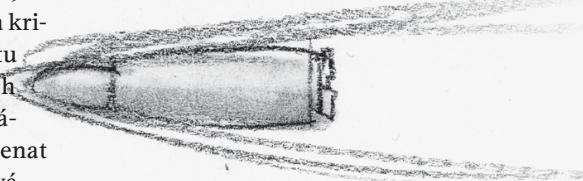
Post-kritik se v souhrnu namísto demaskování angažuje v „kurátorství sporů“. Kritika není finální soud nad „pravým smyslem“ díla či společenského děje, ale práce na organizaci arén, v nichž se mohou relevantní aktéři shromáždit. Aby to bylo možné, je třeba pluralizovat způsoby čtení. Podezřívavost nesmí být výchozí nastavení. Vedle ní má místo reparativní a „přilnavé“ čtení, které se ptá, co díla dělají – jak nás překvapují, poutají, mění.

Kritická praxe se tak přesouvá od ikonoklasmu ke shromažďování. Pro sociální vědy to znamená například méně všemocnou, vše-vysvětlující teorii, která by propůjčila kritikovi možnost odhalit pravou podstatu jednání naivních aktérů, a více přesných popisů sporů a heterogenních asambláží. Pro oblast umění by to mohlo znamenat méně demaskování, usvědčování většinové společnosti z pokrytectví nebo šokování a vysmívání se maloměstákům. Spíše by mělo pečovat o společenské spory tím, že bude věci dělat veřejnými tak, aby kolem nich mohl vzniknout produktivní spor. Právě výstavy, instalace nebo divadelní představení mohou kolem sebe vytvářet společenské arény,

které unesou pluralitu hlasů a argumentací. Umělecké instituce tak mohou fungovat jako infrastruktura pro společenské spory, v nichž se nebude jedna strana demaskovat jako naivní či nějak nedostatečná, ale bude se pečovat o střet různých společenských skupin, jejich náhledů na svět, jejich nejistot či strachů a materiálních možností nebo omezení, přičemž se každé straně dostane spravedlivého zacházení.

Aby umělecké instituce dokázaly pečovat o spory, musí opustit roli moralizující instance a převzít roli féroových arén. Nejde o přísnou neutralitu, ale o důslednou organizaci setkání věcí a hlasů, v níž je možné jasně pojmenovat problém, shromáždit a zpřístupnit argumenty a důkazy a umožnit protínámitky. Ultimátním cílem tedy je „učinit věc veřejnou“ tak, aby kolem ní mohla vznikat dotčená publika – ne zesměšnit oponenta, ale zprostředkovat spor tak, že jej lze vést, revidovat a nést za něj odpovědnost.

Post-kritika tedy není rezignací na emancipační ideály nebo na konflikt jako takový, což by nás vedlo k přijetí konzervativního postoje a tím usídlení v novo-nacionalistickém táboře. Jde o svébytnou pozici, která se snaží vytrhnout koberec zpod nohou fašizujících sil, aniž by přitom nabízela protistraně vlastní municí. ☹

Spolupráce zraňuje. Jak ji opečovat?

Varování: následující text obsahuje popis prožívání odmítnutí skupinou a vyloučení z ní. Pokud jste něco podobného zažili, na konci článku najdete příležitost k zamyšlení, co je možné v podobných situacích dělat.

Představ si, že se lektorka volnočasové skupiny, která se setkává každý týden, aby hrála divadelní improvizaci, rozhodne po čtyřech semestrech spoluhraní rozšířit řady členstva o dvě nové osoby. Mě do ní přivedl jeden z jejích členů poté, co jsme se s asi polovinou skupiny seznámili na festivalu improvizace. Ta druhá dostala doporučení z jiného improvizčního uskupení. Lektorku a část skupiny poznala na krátkém kurzu, který lektorka pravidelně pořádala mezi zimním a letním semestrem. Působila tak moc jako prima parta, až se zdálo, že jsou tou skupinou, se kterou chci v novém městě hrát. Těšení ze společného hraní mi rozlévalo dopamin do těla.

Po příchodu pro mě bylo náročné se zorientovat. V programu schůzek mi chyběly náložovací aktivity, které by mi poznávání skupiny usnadnily. V hospodě, kam se po hraní obvykle chodilo, byl velký hluk i touha říct si, kam se kdo posunul. Příběhy kolegů a kolegyně se pro mě vyprávěly od prostředka, což zvyšovalo práh většiny neformálních rozhovorů pro nás, nováčky, bez zkušenosti se skupinou. Nadšení z hraní mi ale plně vynahrazovalo absenci prostoru na seznamování i nepřidání do messengerové skupiny. Jak by mě taky mohli přidat, když přece nemám messenger?

Nebylo to pro mne nic nového. Často se ocitám s minimální podporou v prostředích, která jsou pro mne nová. Mám své způsoby, jak si v takové situaci najít cestu k lidem i informacím. Nadšení z hraní bylo mou motivací pro překonávání počátečních překážek. Impro mi obohacuje život. Těžko se mi bez něj žije. Líbilo se mi být v souboru, který témata i postavy prozkoumává komplexně.

Když jsme na třetí nebo čtvrté schůzce hráli variaci na „cukr, káva, limonáda...“, posílala jsem ostatní na začátek tratě ukázáním prstu a označením: „ty“. Nepamatoval jsem si ještě všechna jména a nechtěl jsem nikoho ranit tím, že jméno spletu nebo si nevzpomenu. Jedna spoluhráčka mě ale během hry poslala zpátky se slovy: „A ty taky. Stejně si nepamatuji tvoje jméno.“ Asi by to prohlášení bylo méně zraňující, kdyby k němu nedošlo uprostřed flow, kterou přineslo společné hraní. Stačilo nepropadnout iluzi, že jsme si rovni, že patřím do skupiny. Nedotklo se mě to, protože jsem chápal, že se něco takového může stát. Zároveň se mi zdálo, že situaci vyřeším změnou vlastního postoje, a tudíž ji není potřeba více rozebírat, přestože sál oněměl. Zíral a čekal, co udělám. Se svěřenými rameny jsem se vrátil na start. Zabřblal jsem: „To nevádí, já to tvoje taky ne.“ Což oproti záměru bylo spíš pochopeno jako eskalace konfliktu než snaha snížit napětí. Schoulii jsem se do křesla a chvíli nebyl. Pomocnou ruku mi nabídla lektorka. Upřímně

si nepamatuji náladu zbytku sálu. V tu chvíli pro mne byla její reakce dostatečnou zárukou za celou skupinu. Potěšilo mne, že o mne ve skupině někdo stojí. Měl jsem důvěru v lektorku i v prostředí, které držela a vytvářela. Hluboko internalizované vzorce mi pomohly překonat, cokoliv jsem v té chvíli cítil, a vrátit se do společné hry bez komentování zranění, které spolubytí způsobilo. *Limits jsme my – když něco chceš, je jen na tobě, jestli toho dosáhneš.*

Následovala schůzka, na které spolubytí vy eskalovalo odchodem osoby, která do skupiny přišla se mnou. Stalo se to během mé absence. Ale na dalších schůzkách se skupina k této situaci vracela. Slyšet, jak ostatní o té, která odešla, mluví, ve mne vyvolalo potřebu se zeptat, jak vnímají moji přítomnost. Spoluhráč, který mne přivedl, reagoval, že ho ani nenapadlo, v jaké nejistotě jsem. Prý se situace a přístupy nové příchozích nedaly porovnávat. Podle něj jsem zapadl do týmu, jak jsem se zapojoval. Ujistil mne, že jsem součástí týmu. Zbytek kruhu v tu chvíli nic nenamítal.

O pár lekcí později jsme zkoušeli scény pro více hráčů a hráček s volnější strukturou a větší svobodou, což bylo pro skupinu nové. V tu chvíli hrálo asi pět osob, z nichž žádná nepochopila můj záměr přerušit scénu a začít novou. V té situaci mi bylo hned jasné, že si nerozumíme. Nevěděl jsem ale, jak z toho ven. Držel jsem tedy svůj záměr a čekal, jak zareaguje skupina. Řešení, které někdo z té pětky přinesl, bylo hlasitě: „NE“, ke kterému se ostatní přidali variacemi typu: „přestaň, blbost, nech toho...“. V tu chvíli se začalo mé tělo pod tíhou jejich odmítnutí otřásat do morku kostí. Klepala se mi kolena i myšlenky. V ten samý okamžik jsem chápal nepochopení i nechápal, jak mohli neporozumět signálu, který splňoval společnou definici – stoupnout si před scénu, která se odehrává, nenavázat oční ani verbální kontakt, začít s něčím odlišným. Jak na to zareagovat? Nabízela se škála reakcí od „řeknu jim, že nepochopili signál“ po „ať se jich moc nedotknu, ať mě mají rádi a můžu s nimi dál hrát“. „Tak si to dohrajte, když chcete,“ byla replika, která zahájila můj ústup. Snažil jsem se být statečně a nerušit ostatní tým, co prožívám. Nechtěl jsem je zatěžovat tím, že jsem ztratil odvahu hrát si i důvěru ve skupinu. Znovu zakročila empatická lektorka. Kombinace odmítnutí a studu ve mne vyvolala pláč. Čím více rostl stud za to, že pláču kvůli situaci, která se stává, tím intenzivnější pláč byl.

Na konci lekce mne lektorka požádala o zveřejnění toho, co se stalo. Nechtělo se mi. Ve snaze být transparentní vůči těm, jejichž

reakce byly spíš překvapené typu: *Fakt se něco stalo? Vždyť to byla dneska zábava!*, jsem na pokraji úzkostného záchvatu zveřejnilx průběh dne ze své perspektivy včetně konstatování, že nevím, jak se s nimi cítit bezpečně. Na to reagovala jedna žena slovy: „Já se tady bezpečně cítím. Jak to máte ostatní?“ Žádná omluva, vyjádření porozumění nebo lítosti. Abych se nezhroutilx, zarazilx jsem její otázku ujištěním, že ji slyším. Každý to máme jinak. Je skvělé, že se cítí bezpečně. Moje zkušenost je jiná a zpracovávám ji. Došlo také k zopakování motivace ke sdílení – bylo vyzvané ve snaze porozumět si. Po schůzce jsem se vydalx co nejdřív domů, ale cestou mi došlo, že když po té zkušenosti nepůjdu do hospody, utvrdí se ve mně pocity odmítnutí a hrát se už nevrátím. Otočilx jsme se a vydalx se za nimi do hospody, kde se lektorka ptala na to, co by mi pomohlo být víc ve skupině. Nikdo jiný mi nevěnoval pozornost. Lektorka od té doby začala zařazovat aktivity, které mi umožňovaly naladění na skupinu.

Jestli to bylo nebo nebylo znegování jsme dál neřešili. Jako by se nestalo. V některých to ale rostlo. S ženou, která potřebovala ujištění o bezpečnosti prostoru, jsme si vyměnilix spoustu zpráv. Po dvou měsících, asi kolem Vánoc, už mluvila o tom, že tu situaci pochopila. Přesto se ke mně přes třetí uši dostávaly náznaky, že „nedávám prostor ke sdílení prožívání“. Jako by její otázka byla začátkem příběhu, a ne jen sobeckou reakcí na vyzvané sdílení osoby, jejíž silné prožívání bylo mimo zorné pole skupiny. Bylo pro mě nesrozumitelné, proč se mě ostatní ptají na to, jestli pro mě bylo společně hraní v pohodě, když to s ostatními nedělají ani podobnou otázku sami neocení. Nedocházelo mi, že za tím mohou být rozhovory a sdílení, respektive pomluvy, o kterých nevím. Došlo ještě k několika dalším situacím, u kterých byla celá skupina.

První se stala v zimě během krátkého kurzu. Tento kurz byl jen pro šest osob. Když jsme rozebírali novou formu, napadl mě poznatek techničtějšího rázu, který by nám mohl pomoci zlepšit kvalitu spolu-hraní. Na to žena reagovala radou, že má každý zodpovědnost sám za sebe a že jestli mi průběh hraní nebyl příjemný, bylo v mojí moci to během scény změnit. Byla to pro mě náročná konverzace, protože reagovala na něco, co se nestalo. Možná jí byl nesrozumitelný způsob, kterým byl nápad rámován. Asi se jí situace osobně dotýkala, protože jsme se k diskusi vraceli i další týden. Prosilx jsem o facilitaci, protože jsem si nebylx jistá, zda mám schopnosti domluvit se s někým, kdo své vnímání situace staví nad to moje. A zda se dokáží domluvit s někým, kdo opakovaně reaguje na něco jiného, než co říkám, a přes veškerou snahu, kterou vynakládám, se opakovaně mýjím. Přestože diskusi facilitovala lektorka a v kruhu seděly další dvě osoby, nesla se celá diskuse v rovině „vy dvě si nerozumíte, možná už spolu spíš máte konflikt“. Žena trvala na svém. Opakovala, že nechápe, co říkám nebo o co mi šlo. Přišlo mi proto vhodné zeptat se ostatních, jak jim zněl ten technický nápad, který stál na začátku nedorozumění, kterým nyní pálíme čas. Slyšeli to stejně jako ta žena, nebo to pro ně znamená něco jiného? Říkali, že to vnímají jinak. Že ten nápad prakticky zkouší a že jim funguje. Lektorka si při uzavírání diskuse dávala pozor, jako osoba s mediátorským výcvikem, aby ošetřila potřeby a nenechávala nic viset ve vzduchu. Odcházelx jsem proto s tím, že jsme situaci vykomunikovali a můžeme spolu dál hrát.

V letním semestru došlo k další proměně sestavy. Dvě osoby z centra skupiny, které ji držely pohromadě, nahradily dvě osoby z jiného kurzu s velmi jemnými vazbami na skupinu. Tematicky jsme se v semestru věnovali formám a dovednostem, které většinu z nás tahaly na okraj našich schopností. Neformálního povídání ubylo. Nechodilo se do hospody. Jevilo se to, jako že řada z nás řeší více problémů v osobních a pracovních životech. Rolí v mém prožívání hrál i můj osobní záměr: „Být víc kretén“ – záměrně chodit na hranu, opustit jistotu, vydat se do neznáma, prozkoumávat situace jako někdo, kdo nemá tendenci opečovávat celý svět. Občas jsem koulelx očima, mnohem častěji jsem bylx mimo komfortní zónu podobně jako většina přítomných.

Poté, co spolu šest osob strávilo víkend na festivalu improvizace, přišel e-mail od lektorky. Musíme se sejít. Musíme spolu mluvit. Nebyla to zpráva v messengeru, byl to e-mail i pro ty, kteří ve společném komunikačním vláknu nejsou. Abychom o tom také věděli a aby se nerozběhla konverzace, ze které budeme vyčlenění. Jednalo se o první ošetřenou obavu ve věci společné komunikace po zhruba šesti měsících spolubytí. Když jsme se setkali v kruhu, ukázalo se, že je řada z nás na pochybách, zda se setkání nesvolává právě kvůli nim. Žena, se kterou jsme si nerozumělx, se připojila online z auta. Když dostala prostor na sdílení, ve svém popisu situace mluvila o skupině a zmiňovala i konflikty, které v ní měla. Hlavně proto, aby bylo jednoznačné, o jaké konflikty jde, a aby se minimalizoval stres ve skupině, jsem se zeptalx, jestli těmi konflikty myslí to, co se dělo mezi námi. Následoval několikaminutový monolog z telefonu, který jsem držela v ruce, zatímco v kruhu sedělo deset osob, které mě sledovaly a různě se jim ve tváři proměňovala mimika. Situace pro mne byla velmi nepříjemná i proto, že se nejednalo o dialog, ale o přednášku, soudy o mně beze mě.

„Přijde mi to trochu bizarní. Je pro mě obtížné být opakovaně konfrontovánx s něčím, s čím se neztotožňuji. Dalo se tušit, že půjde o něco takového,“ řeklx jsem ve chvíli, kdy se telefon sekl. „Pokud si skupina myslí, že s vámi nemám být, pokud si myslíte to, co ona, odejdu.“ Následovalo vysvětlování, které si nevybavuji

do detailů. Doptávali se, ne zcela rozuměli mým motivacím. „Pro mě je skupinová dynamika a pohoda důležitá. Je možné, že se nepodařilo integrovat nové příchozího a nechci vám komplikovat hraní. Nechci do prostoru vnášet další silné emoce, a zároveň je silně pociťuji a potřebuji je rozdýchat.“ Omluvilx jsem se a vypadalx na dvůr zkrátit stresy a třesy, které mi spolu-bytí způsobilo.

Na dvorku jsem slyšelx, jak se mě spoluhráči zastávají. Hraje se jim se mnou dobře. Nevidí důvod pro můj odchod. Udělalo mi to radost. Lidé, s kterými chci hrát, chtějí hrát se mnou. To dáme! Intervence rozkryla něco zatuchlého. Otevřeně jsme si povídali o tom, co se děje, jak se nám spolu hraje. Pamatuji si rozhovor při odchodu lektorky: „Řekni jí, že se na ni nezlobím. Necítím se s ní být v konfliktu. Nic proti ní nemám.“ „Víš, napadlo mě, že bychom mohli přijít na to, proč ti to nevěří,“ odpovídala lektorka. A já nepochybovalx o tom, že víc energie a otevřených rozhovorů pomůže situaci vyřešit. Pak jsem dorazilx domů a místo spánku se mi z jednotlivých vzpomínek a zkušeností začal skládat obraz reality. Skupina má odlišnou paměť než já. Skupina asi nevidí mou snahu. Skupina si nepamatuje, co jsem s ní zažívala. Co se mi s ní stalo. V její paměti ne-existují. Proč mám zase řešit, jestli mi žena věří nebo ne, když to dělám každé tři měsíce? Proč je její prožívání tématem pro celou skupinu, zatímco prožívání jiných osob je zpochybňováno?

Někteří se navíc začali ptát, proč spolu máme konflikt. Nejsem v konfliktu. Při otevření té situace se znegováním argumentovali větami typu: „V naší skupině se to nikdy nestalo,“ přestože se jejich skupina do té doby, než jsem přišla, věnovala velmi odlišným formátům. Reagovali na mě, jako bych měl špatný úmysl nebo jim chtělx ublížit. Z šesti osob, které hrály, to prý takto vnímám jen já, prý to přeháním, moc prožívám... Z jejich prosllovů byl cítit malý prostor pro domluvu, velká jistota ve vlastní vnímání světa, a naopak malá míra pochopení pro odlišné prožívání. Jako celek nikdy nepřipustili, že ke znegování došlo. Je pravda, že značná část skupiny byla potichu. Přece jen se jednalo o volnočasovou aktivitu. „Já jsem rád, že jsem se všema zadobře,“ říkal jeden. Jiní mlčeli. Krom lektorky si pamatují jediný rozhovor, během kterého došlo k oboustrannému sdílení zranění, které jsme si z té situace nesli.

Přítom k podobným situacím v impru dochází snadno a často. Je to tak svobodná disciplína, že je skoro nemožné vyhnout se nedorozuměním, která vedou ke zraněním. Věnovat situaci zpětně pozornost a pojmenovat, co se komu dělo, vede k většímu pochopení a souhře, která umožňuje bezpečnější spolubytí. Zároveň „ano a...“ je jedno z mála pravidel, které improvizace má. Znamená brát do hry cokoliv, co přijde, radikálně propojovat představivost. A to mě na impru láká. Pokud spolu dva nápady na jevišti nemohou existovat, pokud jeden druhý zabíjí, jedná se o znegování. Někdy se neguje záměrně – když se rozhodnu, že si můj nápad zaslouží víc prostoru, nebo když chci vyeskalovat situaci. Ale i pak je vhodné situaci po dohrání probrat a vzájemně sebe i své nápady uznat. Upřímně si nepamatuji situaci, ve které by bylo problematické uznat znegování. Mnohem víc to na mě působí, jako by pro skupinu bylo problematické připustit svou chybu, připustit existenci pohledu, na kterou nejsou zvyklí. Jejich vyprávění se soustředí spíš na to, že jsem dalx nejasný signál, a mělx jsem to udělat jinak. Místo radování se z rozšíření vnímání situací ve skupině došlo k vytěšňování nepohodlného. Přítom umět vzít chybu do hry je důležitou součástí improvizace.

Ke konci druhého semestru ze mě moc nezbyvalo. Nemohlx jsem spát. Zpochybňovalx jsem svůj úsudek i v každodennosti. Kompasem mi byla jen moje integrita – soulad mezi přesvědčením, přemýšlením a činy plus reality check kamarádstva a jiných prostředí, ale i ten dost často nefungoval. Snažilx jsem se udržet pravidelnost a návyk hraní přes velkou nejistotu. Na začátku jedné schůzky se lektorka zeptala: „Chcete někdo o něčem mluvit?“, ale kdo by chtěl trávit čas diskusemi, když můžeme hrát? Navíc jsem o situaci nechtělx mluvit, potřebovalx jsem o ní mluvit. Potřebovalx jsem, aby někdo vytvořil prostor, ve kterém budu moct sdílet své prožívání podobným způsobem, jako když jsem poslouchala monolog z telefonu. Skupina se tvářila, jako by se nic nedělo. Radost a lehkost některých byla tak přehrávaná, až se to nedalo snést. Ten den jsem všechnu pozornost věnovalx sobě a svým reakcím – jak se v čem cítím, kdy se mi chce hrát, kdy mi to nejde. Vnímalx jsem víc místnost i posuzování, které v ní bylo (a které podle mě do impra nepatří). Na konci schůzky nastal čas na loučení, které bylo milé a láskyplné. Někdo, koho si vážím, mi do ucha zašeptal: „Vím, proč odcházíš, ale sere mě to.“ Žena, která mě opakovaně vtahovala do konfliktů, se ptala, jestli mě může obejmout. Odmítlx jsem objetí se slovy: „Mám pocit, že by ses mi měla spíš omluvit.“ Ptala se proč a zdálo se, že upřímně nechápe můj postoj.

Po třech týdnech jsme se sešli na partii šach s členem ze skupiny, který u mého odchodu nebyl. Chtěl o situaci mluvit. Přišlo mi důležité dát tomu prostor. Průběh rozhovoru byl podobný jako kdykoliv předtím. Říkal: „To, co popisuješ, se nestalo. Přeháníš.“ Pár dní nato jsem poslala první draft tohoto textu lektorce. Sešly jsme se k tomu. Říkala: „Nikdy jsem nepochybňovala tvoje prožívání, ale nebyla to šikana. K ničemu takovému na schůzkách nedocházelo. Kdyby ano, něco s tím udělám.“

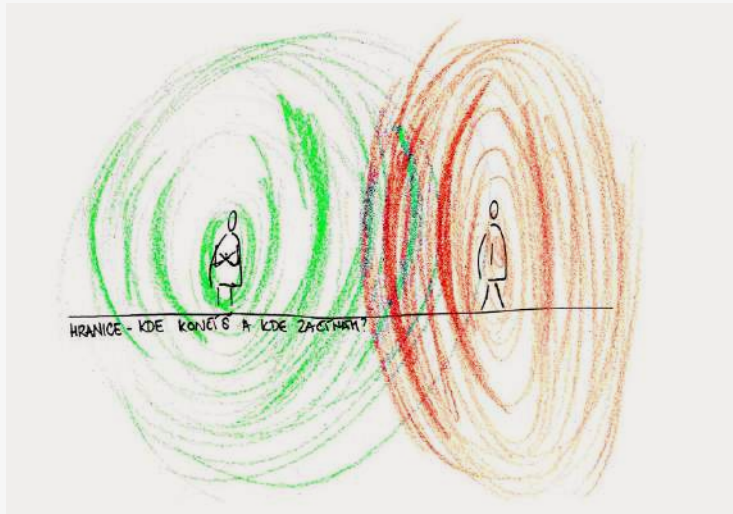
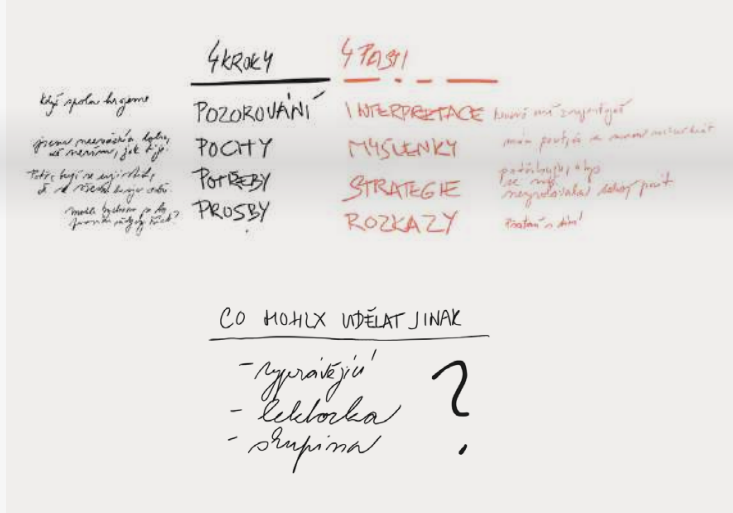
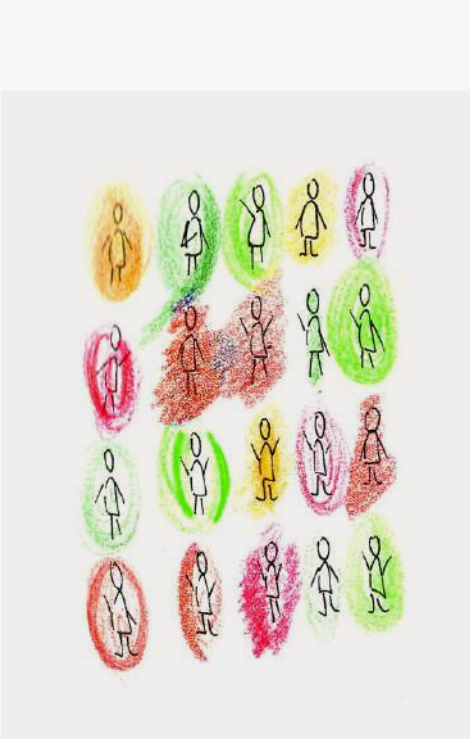
Jak se podle tebe asi cítí vyprávějící příběhu? Jaké by mohlx mít potřeby?

Stalo se ti něco podobného? Stalo se ti někdy, že ses cítilx nějakou skupinou odmítaná? Jaký to byl pocit?

Kdybys ten pocit měla nakreslit, jak by vypadal? Kde v těle ho cítíš?

Jak můžeme podporovat vzájemné porozumění ve skupinách, kterých jsme součástí? Jaké konkrétní nástroje tě napadají?

Co bys dělalx ty? Co děláš v podobných situacích? Dějí se ti nebo se jich účastníš? Umíš si jich všímat?

Prostor na čtenářskou reflexi

Na půdorys příběhu z impro skupiny společně přemýšlíme o zraňujících aspektech spolupráce a možných ošetřujících a ozdravných přístupech/nástrojích. K tomuto přemýšlení vás přizýváme. Budeme rádi za sdílení vašich zkušeností a odpovědi na níže uvedené otázky skrze e-mail casopiscedit@gmail.com, případně můžete vyplnit odpovědi do našeho formuláře ([QR](#)).

Autorská reflexe

Jedna část mého já si také říká, že to přeháním. Že se podobné situace stávají a že o nic nejde. Naštěstí je to jen malý racionální kousek proti prožívání, zkušenostem a podpoře přátel. Někdy si necháváme líbit věci, které nejsou v pořádku. Můžeme se snažit vydržet něco, co za držení v hluboké pravdě nestojí. Zasloužíme si život jako na obláčku, duhové deště a jednorožce. Pokud si to zasloužíme všichni, pak je potřeba najít způsob, jak bychom spolu mohli žít. Někdy jsme svědky utlačování, manipulace, nerovného chování, a radši to necháme být, než abychom riskovali svoje pohodlí, postavení... Aby spolupráce fungovala, vyžaduje po nás schopnost *dokázat-spolu-kvalitně-být*.

Jak můžeme *spolu pracovat* ve své autentičnosti, aniž bychom *spolu i byli*? A je možné spolu být, aniž bychom si nastavili dohody spolu-bytí? Pro dlouhodobé porozumění a minimalizaci domněnek se proto jako klíčové jeví prostředí, ve kterém je prostor pro názory a prožívání každé osoby. Patřím mezi ty, kteří potřebují přehledné a otevřené prostředí, které unese autenticitu a případné nedorozumění si nebere osobně.

Volnočasovou aktivitu popisují proto, že mi přišla snadno popsatelná a odchody z něčeho, co dělám pro radost ve volném čase, jsou méně komplikované než třeba z práce, která nás živí. Přesto pro mě bylo velmi obtížné vnímat své potřeby, dát přednost sobě, respektovat své hranice a nevybírat řešení, které bude nekonfliktní a bude sloužit všem. Pomáhá mi pojmenovat si, co se mohlo odehrát jinak. Co mohl udělat každý z nás jinak, co mohla udělat jinak lektorka, která prostor držela. Co jsme mohli udělat jinak jako skupina...

Učím se mít podobné situace pod kontrolou. Třeba tím, že nepřijímám vinu tak snadno. Soustředím se víc na to, co kolem sebe opravdu vidím, než na aspirace a přání. Poznávám sebe a své hranice a učím se je držet.

Aktivita

Ve své každodennosti si můžeš všímat toho, co s tebou jaká situace dělá. Kdy se lidé kolem tebe nacházejí v příjemné blízkosti, a kdy už hranici překračují. Pouštíš někoho blíž než někoho jiného? Jako nácvik je možné využít cvičení, ve které stojí dvě osoby proti sobě. Jedna z nich si všímá svého prožívání, zatímco ta druhá se přibližuje. Ta, která stojí a všímá si, dává znamení (např. zdviženou rukou), kdy se má druhá osoba zastavit. Kdy dáváš znamení na zastavení a proč? Jak blízko si k sobě druhého pustíš?

Čím víc naslouchám tělu a vlastnímu prožívání, tím snadněji se držím situaci a prostředí, které jsou pro mě bezpečné a přínosné. S odstupem času sleduji dopady svých rozhodnutí. Hodně jsem se o svých nezdravých návycích také dozvěděla v továrně u pásu, kdy mé tendence zavděčit se okolí vedly k tomu, že jsem byla brzy unavená, měla natažená záda nebo puchýře na prstech. Vytvářet prostředí, ve kterém se dlouhodobě dobře spolupracuje, není luxus, ale nezbytnost. 🌱

Analýza projektu PRIMA
Viktora Černického v kontexte
dnešnej doby

Tento projekt bol pre mňa od začiatku veľmi intenzívnym zážitkom. Po každom workshope som zažila stav, ktorý pre mňa vôbec nebol častý. Moje telo bolo fyzicky vyčerpané, no zároveň som pociťovala vysokú mieru mentálnej a emočnej energie. Dovtedy u mňa fyzická únava vždy súvisela aj s únavou psychickou. Táto kontrastná skúsenosť bola pre mňa prelomová a do istej miery zmenila môj prístup k pohybu. Začala som si ho omnoho viac užívať a mať z neho radosť.

David Bohm-On Dialogue-Routledge (1996).pdf — On Dialogue

ON DIALOGUE

That is crucial, because the collectively shared meaning is very powerful. The collective thought is more powerful than the individual thought. As we said, the individual thought is mostly the result of collective thought and of interaction with other people. The language is entirely collective, and most of the thoughts in it are. Everybody does his own thing to those thoughts—he makes a contribution. But very few change them very much.

Spolupráce beze slov

Be et Be, Anna Gazdiková

Atmosféra a telo v súčasnom tanci

Atmosphere and the Body in Contemporary Dance

¹³¹ PRIMA znamená nenazývame inscenáciou, ale projektom, pretože sa jedná o komplexnejší formát. Skupina tanečníkov, ktorá ju vytvára je v každej jej realizácii jedinečná - okrem štyroch tanečných profesionálov, ktorí sú súčasťou každej z realizácií sú performer z radov neprofesionálov, tanečných a pohybových nadšencov, či širokej verejnosti so záujmom o prepojenie s vlastným telom, vždy vybratí na základe otvorenej výzvy a niekoľkohodňového pohybového laboratória, ktoré predstaveniu predchádza. PRIMA je tak komplexným formátom pozostávajúcim z viacerých neoddeliteľných súčastí a samotné predstavenie je vo svojej podstate len jej vyvrcholením. Ďalšou zo súčastí projektu je moderovaná debata po predstavení, ktorá je pre diváka prostriedkom nahliadnutia do procesu vzniku diela. Ten často nemá povedomie o tom, že pred nim práve vytvorila jedinečné dielo skupina, ktorá sa po prvý krát stretla pred tromi dňami.

SYLVANO BUSSOTTI

PRIMA in three words would be... collaboration / great / core / connection / joy / liberty / very happy / emotions / energy / provocation / deviations / presence. Let's call it presence.

Spolupráce beze slov

Pole boje a světy spolupráce

Utírám barovou desku. Na chvíli se zastavím a přimhouřenýma očima přeměřím potměnlý, téměř prázdný podnik. Přes den jsme měli celkem nával. Teď už je podvečer a skoro všichni odešli, zůstává jen hrstka posledních. Vytáhnu si spod pultu výpisky ze Stanislavského. Díky vám, neznámí studující před námi, co jste to všechno přečetli a vypsali. Nevím, co bychom si bez vás počali.

Dotřu bar, trochu ztíším hudbu, přisunu si papíry a napustím si sklenici vody. Dneska zavřu dřív. Zaostřím na zápisky: *umění prožívání – v každém okamžiku a pokaždé znovu je role prožívána a znovu ztělesňována, jako se improvizuje na jedno a totéž téma, které je pevně stanoveno*. Jo, ještěže ze mne tahle role už pomalu padá.

V tom se otevrou dveře a vejde skupinka asi deseti mužů ve středních letech. Sakra, sakra, sakra. Vypiju sklenici na jeden zátah. Zase dlouhá šichta. Okamžitě zaregistruju angličtinu a francouzštinu. Tak tohle není dobrý. Uprostřed skupinky týpků v oblecích jde spíše menší muž s prořídými hnědými vlasy šcesanými na bok. Na sobě má sametové tmavé sako a bílou košili bez kravaty. Horní knoflík rozepnutý. Mluví střídavě elegantní francouzštinou a nedbalou angličtinou, se silným francouzským přízvukem. Pak mi to docvakne. Alain Delon. Srdce se mi rozbuší. Hlavně na sobě nedat nic znát. Nahodím se do role.

Skupina projde místností, hlučně se baví a vtipkuje. Výběr místa je, zdá se, na Alainovi. Zastavil a vypadá, jako by pohledem skenoval prostor. Pokyne a ostatní se usadí u stolu vlevo. Dřív, než se stačím zamyslet, kde se tu tak najednou vzali, se dveře otevrou podruhé.

Další skupina. Je jich určitě víc než deset, možná patnáct mužů, opět ve středních letech. Vesměs všichni v oblecích. Hlasitá americká angličtina, rychlé střídání hlasů. Na chvíli se zastaví uprostřed lokálu, jeden z nich přejde ke mně. Yes, yes, odpovím, we are still open. Rozhlížejí se, jako by čekali, že na ně někdo vyskočí. Pak si všimnou skupinky u stolu vlevo, někteří se se sedícími nesměle pozdraví. Hlavou mi jdou obrazy ze všech možných filmů s mafiány. Ale tihle chlápci nejspíš nestřílí pistolemi.

Poslední vchází do místnosti nějaký otýlý fousáč a za ním útlý, vysoký pán v kostičkované košili s delšími bílými vlasy a kulatými brýličkami na tenoučkých nožkách. Před očima se mi zatmělo. Toho přeci znám. Mluví spíš tiše, elegantní angličtinou, kterou občas ozvláštní několika francouzskými slovy. Tyjo, kdo by řekl, že Pitínský umí tak dobře anglicky!

Rozhlédne se po místnosti, jeho pohled sjede až na Delona. Zjevně ho taky poznal. Po tváři mu přejede zvláštní výraz. Je to jen vteřinka, ale vypadá při tom, jako kdyby právě dostal k narozeninám shnilý citron. Pak se pousměje a přejde do pravé části lokálu. Pokyne Američanům a usedne s nimi na kožená křesla.

Jakmile se Amíci trochu usadí, vyrazím. Seberu první objednávky od obou stolů. Hodně se u nich diskutuje. Po chvíli další objednávky. A po třicetvřehodině další. Je půl dvanácté. Nervozita ze mne postupně opadne a zapnu režim dlouhááá noc. V mezičase se vracím ke svým zápiskům: *předmět pozornosti – objekt, na který se herec soustředí*. „Hračka“ *odvádějící pozornost od hledíště*. No, to jsou přesně tyhle zápisky. Soustředím se vlastně na ně proto, aby mne neznervózňovalo, že mě třeba někdo z nich začne pozorovat. Ale tak Alain mě asi nesleduje. Všichni se dívají na něj a on jim furt něco vykládá. Z toho Pitínského mám ale pocit, že sem občas koukne. Snažím se věnovat pozornost textu a nekoukat jejich směrem. *Pocit scénické samoty – téměř normální stav + průběžná sebereflexe*. Cože?

Ze soustředění mne vytrhne Pitínský. Skoro se ho až leknou. Chce platit, řekne to tiše, s úsměvem, anglicky. Začínám mu počítat útratu. Nechci se na něj moc soustředit, tak se zaměřím na lokál. *Okruh pozornosti – není to již objekt, ale prostor, na který se herec soustředí*. Ze záchodu zrovna přichází Alain. V ruce má otevřenou peněženku a studuje její obsah. Asi bude chtít taky platit. Málem narazí do Pitínského. Těsně před ním se ale zastaví a nuceně se usměje.

„Á, to jste vy,“ řekne Alain francouzsky.

„Je to tak,“ reaguje Pitínský anglicky, udělá pauzu a pak pokračuje, „my jsme nikdy nebyli oficiálně představeni, vidte?“

„Bohužel. Pierre,“ podává mocnou ruku Pitínskému. Ten ji jemně stiskne.

„Howard, ale přátelé mi říkají Howie,“ řekne Pitínský.

Opět se mi zatmí před očima. Mimoděk se napiju vody. Tady se něco děje. Něco, co vůbec, ale vůbec nechápu. Jako kdyby na sebe narazily dva kontinenty.

„Howie vám dnes říkala i moderátorka, která vás představovala na začátku přednášky. To je taky vaše přítelkyně?“ pronese popichovačně Alain, vlastně asi Pierre.

„Známe se už dlouho, z Paříže. Trávíme tam se ženou vždycky část roku,“ odpoví klidně Pitínský, teda zřejmě Howie. Udělá malou pauzu, odkašle si a přenese váhu z jedné nohy na druhou, jako by si chtěl dodat kuráže.

„Když jsem dneska mluvil,“ pokračuje nejistě, „trochu jsem vás pozoroval, seděl jste snad ve třetí řadě. Nevypadal jste úplně spokojeně.“

„Bylo to poznat? Vždycky se snažím tvářit tak, aby nikdo nepoznal, co si ve skutečnosti myslím,“ podiví se Pierre a pokračuje: „Víte, jste mi trochu podezřelý. Zdá se mi, že se soustředíte jen na spolupráci, a úplně zapomináte na konflikt.“ Zavře peněženku, kterou do té chvíle pevně držel otevřenou. Zasune ji do náprsní kapsy a opře se pravou rukou o bar, levou si dá v bok. „Vynecháváte celou analýzu nerovností a mocenských vztahů,“ dokončí Pierre.

„Dáte si ještě něco?“ zkusím to na ně anglicky.

„Dám si jeden z těch vašich ležáků,“ oduší Howie.

„Mně, prosím, pastis,“ přidá se Pierre.

Připravuju nápoje. Oba mě se zájmem pozorují. Předmět pozornosti, předmět pozornosti, opakuju si v duchu. Snažím se být suverénní. Není to Pitínský. Není to Delon. A tohle není sen. Uf. Uf. Uf. Pierre a Howie si ostrážitě přífuknou.

„Podívejte se, já na vás ale přece jen oceňuju jednu věc,“ začne znovu Pierre, „a to, že vy odhalujete uměleckou produkci jako kolektivní akci. Že se prostě rozhodáte s onou naivní a v mnoha společnostech stále velmi hluboce zakořeněnou vizí individuálního tvůrce, s romantickou vizí nestvořeného autora, který tvoří sám ze sebe, jako by z něj tryskala tvůrčí energie bez jakékoli sociální podmíněnosti.“

Došlo mi, že ať je ten Pierre kdokoliv, tak to určitě není herec. Ani umělec. Evidentně vůbec nic neví o talentu a o práci na sobě. Jak „odhalit uměleckou práci jako kolektivní“? Jak „naivní vizí“? Jak můžeme mluvit o tom, že neexistuje autor? Neudržím se.

„Vy jste umělci?“ zeptám se směle. Oba na mě překvapeně pohlédnou. Chvilka ticha. Jo, vyznělo to asi trochu útočně.

„Ne, sociální vědci...“ odpoví přátelsky Pierre.

„Vy studujete umění?“ přeruší ho Howie, který se snaží situaci uklidnit.

„Herectví,“ odpovím úsečně.

„Z vašeho skeptického pohledu soudím, že se vám moje kritická poznámka o vizí nestvořeného autora nelíbila, že?“ zeptá se Pierre.

To je horší než se bavit s dramaturgem. Na to vem jed, že nelíbila, kámo.

„Nevím přesně, co jste tím myslel,“ odpovím vyhýbavě.

„Oceňoval jsem tady přístup kolegy Howieho,“ rozhovoří se Pierre, „neboť se rozchází s klasickým pojetím umění, které vidí umělce jako člověka zvláštního charakteru a nadání, jenž je vyzbrojen specifickou citlivostí, což mu umožňuje vidět více a jinak než obyčejní lidé. A pak, když jej políbí múza, si vezme k ruce nějaké médium, ať už knihu, film, fotoaparát, sochu či divadlo, a do něj otiskne, celkem jednosměrně, svou originální uměleckou vizí.“

„A pak s těmito speciálními lidmi společnost udělá špinavý obchod. Řekne – ano, vy vytváříte geniální umělecká díla, vy jste výjimeční, takže my na vás nebudeme uplatňovat etické normy platné pro běžné lidi,“ doplní Howie.

A oba se ve vzájemné shodě napijí ze svých drinků.

„Takže podle vás umělecký talent neexistuje, jo? Zkoušeli jste někdy vůbec hrát divadlo? Jako vytvořit roli je dost dřina, a fakt to nezvládne každé, pokud to teda nemá být posunčina!“ Ty jo, kde se to ve mně bere? Přece jen tam z toho Stanislavského něco zůstalo.

„Z mého pohledu,“ začne v dobré náladě Howie, „umění netvoří jeden konkrétní umělec, ale celý *svět umění*. Ten je tím skutečným aktérem. Je sestaven ze sítě lidí a věcí, kteří jsou sešiti konkrétními každodenními praktikami a konvencemi umělecké tvorby. Umělecká díla jsou tak společným dílem všech, kteří prostřednictvím charakteristických konvencí daného světa umění na vzniku takových děl spolupracují.“

Mezitím, co se snažím pobrat, o čem mluví, Pierre se smíchem vypálí:

„No, a jsme u toho! Společné dílo. Spolupráce. Jak říkám, chybí vám tam konflikt. Tomu, čemu vy říkáte *svět*, já říkám *pole*. Pole umělecké produkce. A mezi *světem* a *polem* je velký rozdíl. Když říkám *pole*, tak mám na mysli opravdu silové pole, hrací pole, *pole* jako aspekt sociálního prostoru. *Pole* není jen prostou „populací“ individuálních aktérů, kteří by byli propojeni pouhými vztahy spolupráce a interakce. Ti bývají propojeni nebo rozpojeni i jinak, skrz různé struktury.“

„No nebojte se mi to říct, když už jste to i napsal do svých *Pravidel umění*!“, popíchne si Howie. „Řekněte rovnou, že můj pojem světa umění v porovnání s vaší vlastní teorií *představuje krok zpátky*. Zjevně nepochybujete, že váš

vlastní koncept *pole* je intelektuálně nadřazený mému konceptu *světa*. Což soudíte zjevně zcela objektivně a nezávisle. Kde vás ve Francii učí takové nabubřelosti?“ rozohní se Howie.

„Nejde mi o hierarchii teorií, nýbrž o rekonstrukci toho, co nazývám *polem*: relačního prostoru objektivních pozic – definovaných rozdělením relevantních mocí či kapitálů² – jejichž konfigurace předjímá pravděpodobné trajektorie praxe a vymezuje, co se v daném světě jeví jako možné. V tomto smyslu je každá kulturní oblast polem sil, v němž skryté vztahy mezi pozicemi strukturuji viditelné interakce a klasifikace; aktéři, vybavení svým habitem a kapitál, v něm čtou a ztělesňují prostor možností³, který neurčují subjektivní přání, nýbrž postavení v síti rozdílů. Vysvětlení toho, co se v poli děje, proto vyžaduje umístit jednotlivce i instituce do jejich objektivních vztahů⁴, tj. uchopit je jako pozice v souvislé konfiguraci, která je nad nimi – a skrze ně – produkuje,“ vyloží celkem klidně Pierre.

„Co tím chcete vlastně říct?“ zeptám se. Tyhle abstraktní řeči mě vždycky hrozně štvou. Zní to jako matematická přednáška o umění. Nechápu, co mají trajektorie a konfigurace společného s uměním. A upřímně mne udivuje, že to v tuhle denní dobu má někdo vůbec potřebu řešit.

„Pierre chce říct, že podstatou uměleckého světa je konflikt, prostě boj, a ne spolupráce. Tento boj je ale běžnému pozorování skryt. A přitom někde z hloubky podmiňuje to, jak jednáme a tvoříme umělecká díla. A já podle něj tyhle takzvané základní síly, které prý vytvářejí naši realitu, prostě přehlížím,“ shrne Howard.

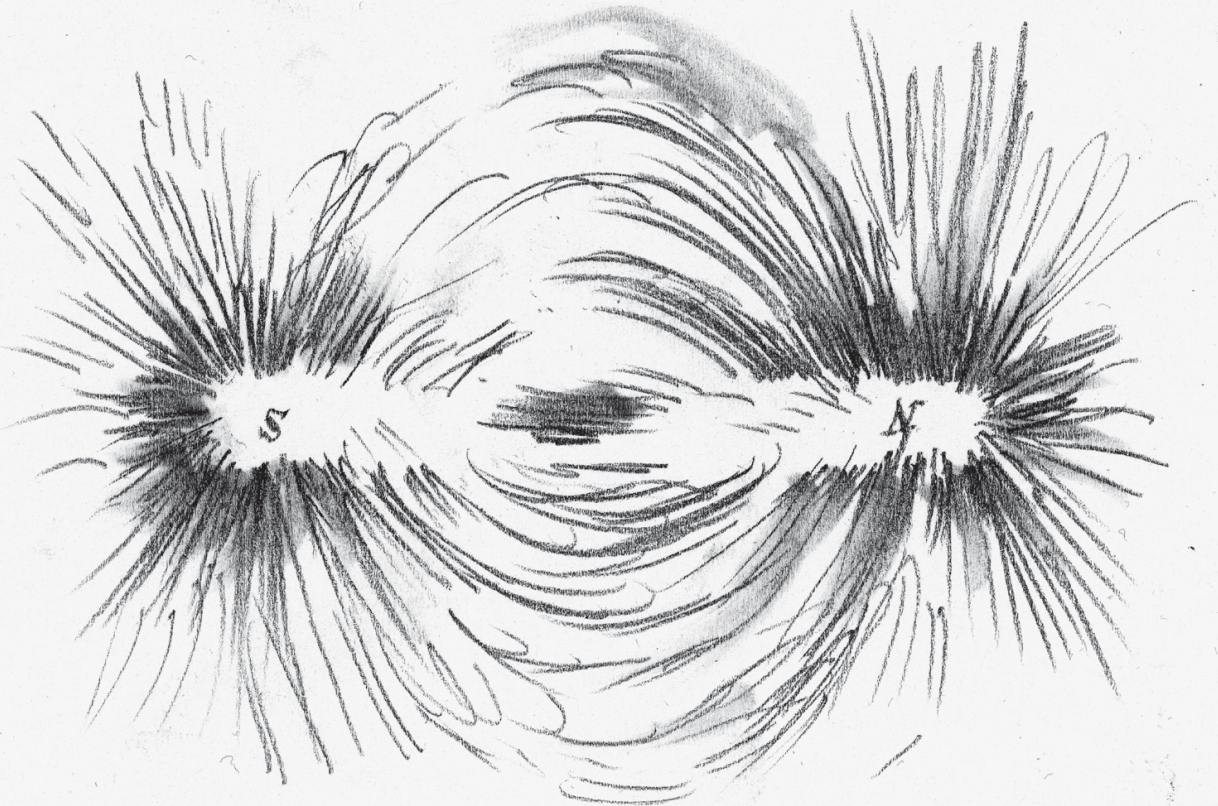
„Často se o nás dvou říká, že se jeden soustředí na konflikt a druhý na spolupráci,“ dopoví Pierre.

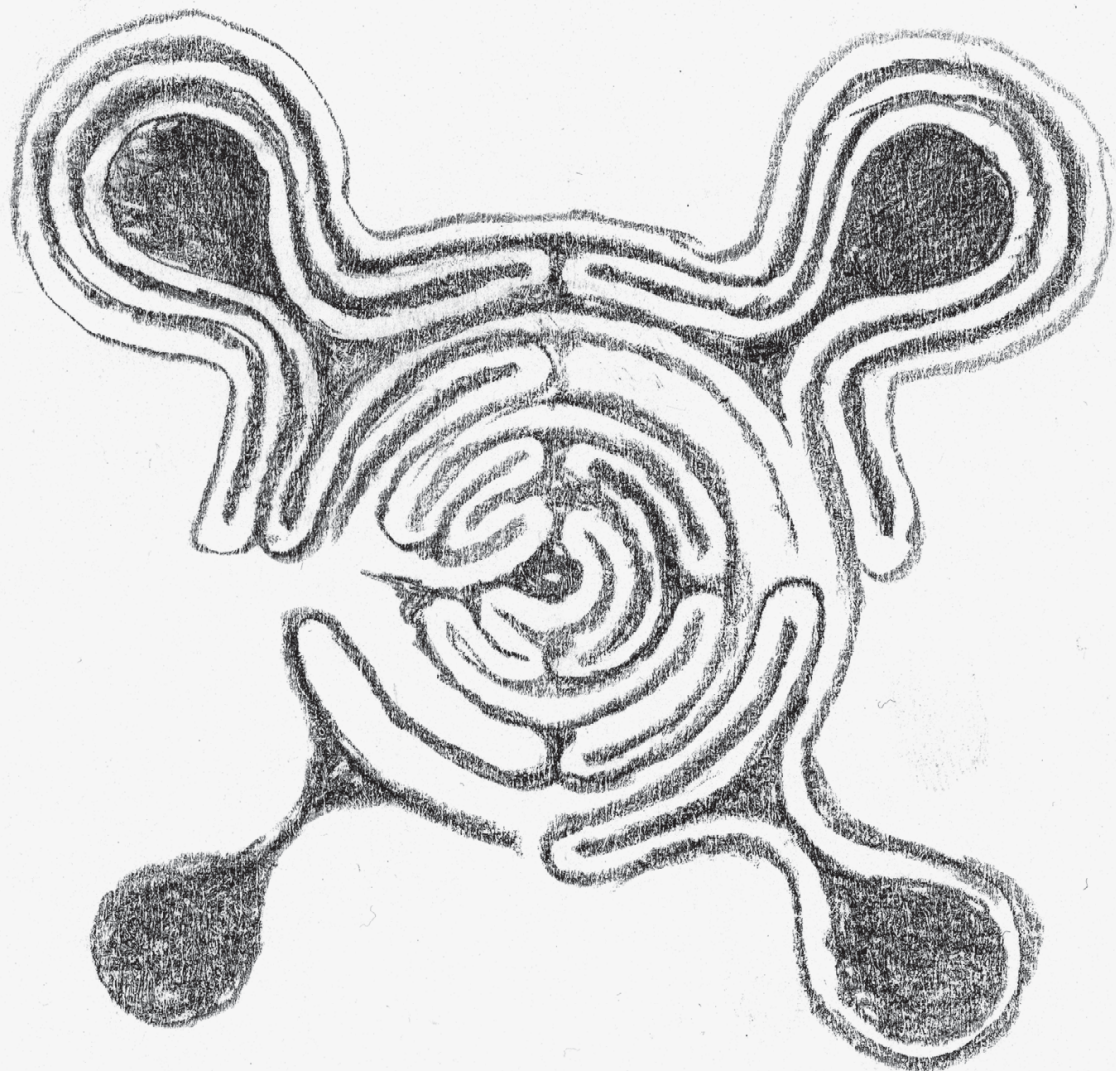
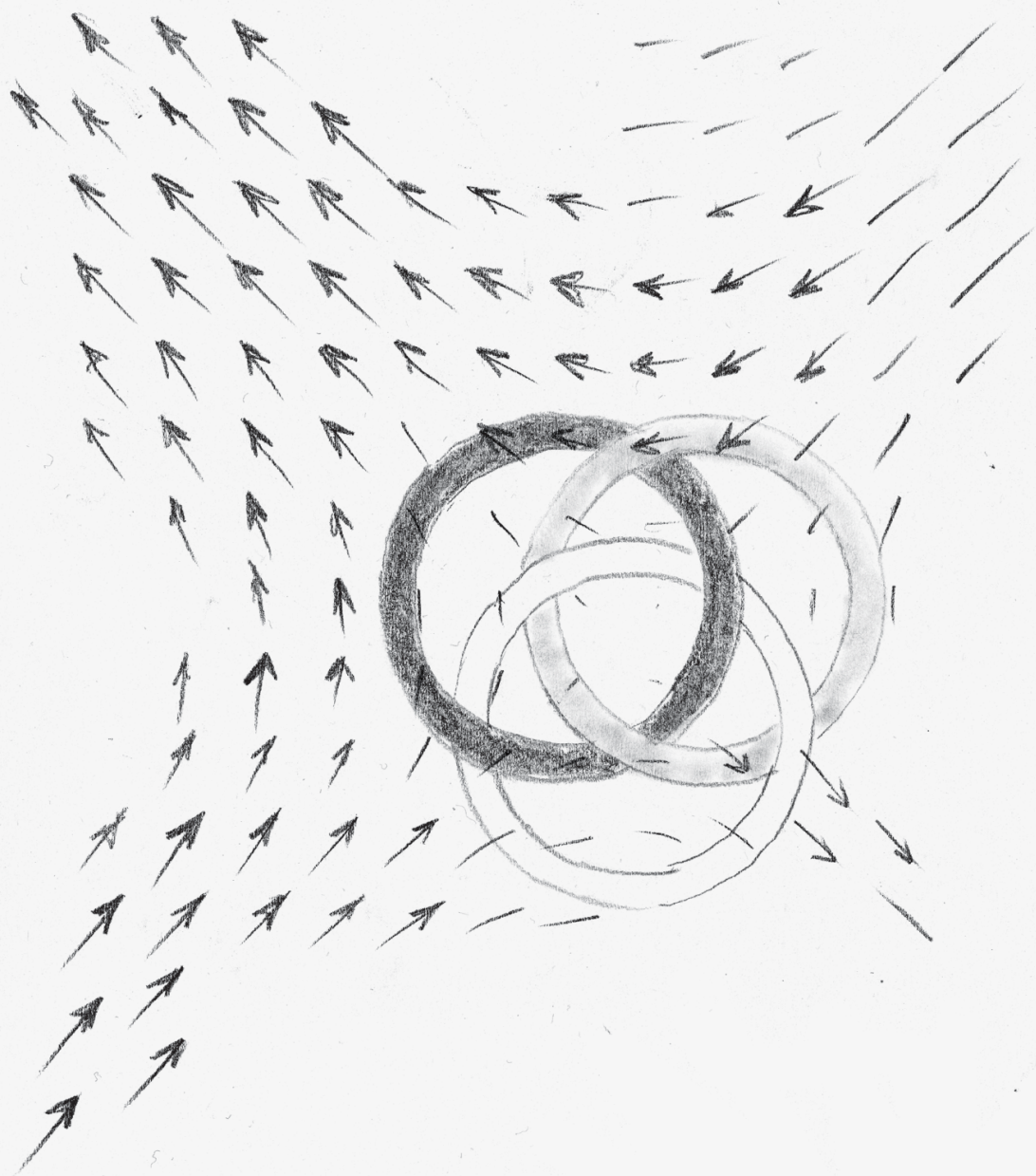
„Už chápu,“ pokouším se do nich vcítit. „Prostě vy, Howie, věříte, že umělecká tvorba je o spolupráci, a vy, Pierre, říkáte, že za tím vším je konflikt. No, z mé zkušenosti, ono to je teda vlastně tak trochu obojí,“ pokusím se o smírlivý úsměv.

„Však se naše přístupy taky různí lidé pokoušejí povrchně sloučit,“ odfrkne si Howard a zhluboka se nadechne. „Mně ale přijde do vaše *pole* jako podivná metafora. Je převzatá z fyziky a říká, že existuje definovaný a omezený prostor, kde není dost místa pro všechny. A proto je všechno, co se na poli stane, hra s nulovým součtem. Jako kdyby tam platil zákon zachování energie a pole se řídilo vlastními fyzikálními zákony. Člověk se v něm pohybuje pomocí energií, kterým Pierre říká kapitál. A ti, kteří jsou na poli dobře usazení a už mají dostatečný kapitál, to jsou zavedení umělci, kteří rozhodují o nové příchozích, o těch, kteří se umělci chtějí stát. U nové příchozích ovšem nerozhoduje jenom jejich konkrétní práce, ale také způsob chování, oblékání, politické ideje, způsob řeči, jejich kamarádi nebo lásky.“

„No, popravdě mne napadá spousta příkladů toho, co právě popisujete. Když pozoruji své spolužactvo, tak to člověk vidí na vlastní oči, jak ti lidé na akademii mění své chování, oblékání, jednání. Jak je to přepisuje a stávají se z nich herečky, režiséři a tak,“ s překvapením pohlédnu na Pierra.

„Ano, prostor na poli umění je omezený, což způsobuje nedostatek místa pro všechny, a zákonitě tak dochází k soutěži, ke konfliktům. Proto je potřeba mluvit o dominanci a moci. A tu popisují v polích, pozicích a kapitálech,“ praví s úsměvem Pierre.

„Jenže lidé v tom vašem *poli* nejsou lidé z, masa a kostí, ale spíše karikatury člověka. Vztahy v *poli* mají výhradně povahu dominance, kompetice a konfliktu, které dává do pohybu hra neviditelných struktur a sil. Proberte se, Pierre. Umění není tvořeno silami, energiemi, prostory a relacemi, umění vytvářejí lidé, kteří dělají něco společně. Konkrétní lidé, konkrétní věci a konkrétní instituce něco dělají, a tím vytvářejí svět umění.“

„Mně zas připadá, že ten váš *svět umění* je plný svobodných, ničím neomezených lidí, pohybujících se v prostředí naprosto spontánní akce a neustálé změny. Tak to ale není!“ udělá první ostřejší výpad Pierre.

„Vycházím sice z předpokladu, že svět je proces, ale existují určité konvence, které lidé sledují,“ brání se Howie.

„Podívejte, ale Stanislavskij říká, že jevištní konvence je *prvek, který ztratil veškerý vnitřní obsah*. A to je pak pravý opak umění,“ zkusím přihodit svou trošku do mlýna.

„Konvenci myslím v širokém smyslu,“ chápavě na mne pohlédne Howie. „Typicky se konvence vписují do materiálního prostředí, do hudebních nástrojů třeba. Na trubku určité věci nezahrajete kvůli tomu, jak je fyzicky sestrojena. Když říkám konvence, tak tím myslím, že lidé si jsou prostě vědomi toho, jak se věci dělaly v minulosti, jak se obvykle dělají teď. Jak se zachází s určitými věcmi. A co jim dovolí a co nedovolí. Jeden člověk to ví, ostatní to ví, on ví, že ostatní to ví taky, a ostatní ví, že to ví on – proto mohou dělat spoustu věcí bez většího výdeje energie. A díky těmto konvencím spolupracují,“ dokončí Howard.

„No, a už jsme zas u toho. Zapomněl jste na konflikt. Soustředíte se jen na spolupráci,“ udeří opět vítězoslavně Pierre.

„To je těžká věc,“ zachmuří se Howie. „Připouštím, že v obecném jazyce má spolupráce jistý, mírumilovný podtón¹ a konotuje, že někdo s někým vychází dobře. Spolupráci je ovšem potřeba pochopit extenzivně, tedy tak, aby obsahovala vše, co lidé dělají dohromady a jak odpovídají na ostatní. Jde skutečně o ko-operaci nebo spolu-práci, tedy *pracování spolu*, což nemusí obsahovat nic moc pozitivního. Součástí *pracování spolu* mohou být i hádky, spory, konflikty, intriky, stejně jako to, že jdou věci hladce,“ vyloží Howard. Najednou se zastaví a zdůrazní:

„Obvykle se všechno děje zároveň! S někým se hádáte a bojujete proti sobě, ale společně něco zároveň děláte. Nebo musíte dělat, protože v takové situaci prostě jste. Namíchání ‚konfliktů‘ a ‚sladění‘ ale není nikdy dáno předem žádným sociálním *apriori*, jako v případě vašich sil na *poli*, Pierre. Ve světě tyto mixy nacházíme vždy konkrétně, empiricky, když pozorujeme a ptáme se. Pokud spolu lidé bojují, ale zároveň spolu-pracují, tak to prostě zachytíme. Takto dokážu integrovat konflikt do své teorie, vždy ale jde o konflikt v konkrétní situaci, ne o konflikt v nějaké apriorní sféře, která už předurčuje vše, co se v umění děje.“

„To žertujete, ne?“ zeptá se ironicky Pierre. „Vy vůbec nevíte, co to znamená konflikt.“

„Já na žádný jeden velký konflikt, ze kterého všechno vyrůstá, nevěřím,“ odpoví sebevědomě, ale klidně Howard, „podle mě pracuje více generativních principů společně, vedle sebe nebo proti sobě a vytvářejí tím onu vrstevnatost každodenního života. Tímto pohledem uvidíme více. Vy kolem sebe jenom hledáte struktury, takže většinou prostě skončíte tím, že skutečně jen potvrdíme své již předem vytvořené předpoklady. To není věda, když už předem víte, co najdete!“

„To není pravda. Kritická analýza je věda. Já se ptám, kdo při práci dominuje nad kým, kdo užívá jakých strategií a jakých zdrojů a s jakým vlivem na postavení – a na reprodukci postavení – v daném *poli*,“ řekne Pierre.

„Tyhle kritické otázky můžou být součástí světů umění. Nevycherpávají ale všechny možnosti tázání. Vy ovšem jeden partikulární rys *světů umění*, konflikt, absolutizujete na světy celé. To není správné! Systematicky ignorujete různé aspekty sociální reality, aby vám nekomplikovaly váš reduktivní obraz světa jako boje,“ vychrlí ze sebe Howard. „A vůbec, tohle mě hodně štve,“ pokračuje, „tohle je nemoc, kterou učíme naše mladší kolegy a kolegyně. Učíme je začínat s předpokladem, že ta *pravá realita* je obyčejným smrtelníkům skrytá. Potřebujeme specialisty – kritické sociology – aby tu pravou realitu odkryli a zpřístupnili; aby použili své speciální kompetence, svůj magický dar a rozhrnuli mlhu, v níž ostatní žijí. S tím jdete někam. Jaké doxa? Jaké různé verze falešného vědomí? Hm?“ pointuje Howard a ve vzteku dopije zbytek svého ležáku. Pierre všechno trpělivě poslouchá a postupně se propracovává ke dnu svého pastisu.

„Dáme ještě jednu rundu, pánové?“ vložím se do hluchého místa.

„Raději už ne, děkuji,“ odpoví vlídně uklidnivší se Howie.

„Ne ne, děkuji,“ přidá se Pierre a pak se otočí k Howardovi, „víte, můžete si povídat, co chcete, vyplývat tisíce slov, podnikat podrobné popisy a hluboké ponory do sociálního světa, ale já se zabývám tím opravdu důležitým. Vy se můžete zajímat o mávnutí motýlích křídel, ale analýze moci, třídních konfliktů a vztahů na poli se nelze vyhnout. Pokud budete svou práci dělat poctivě, přijdete k tomu, co říkám já.“

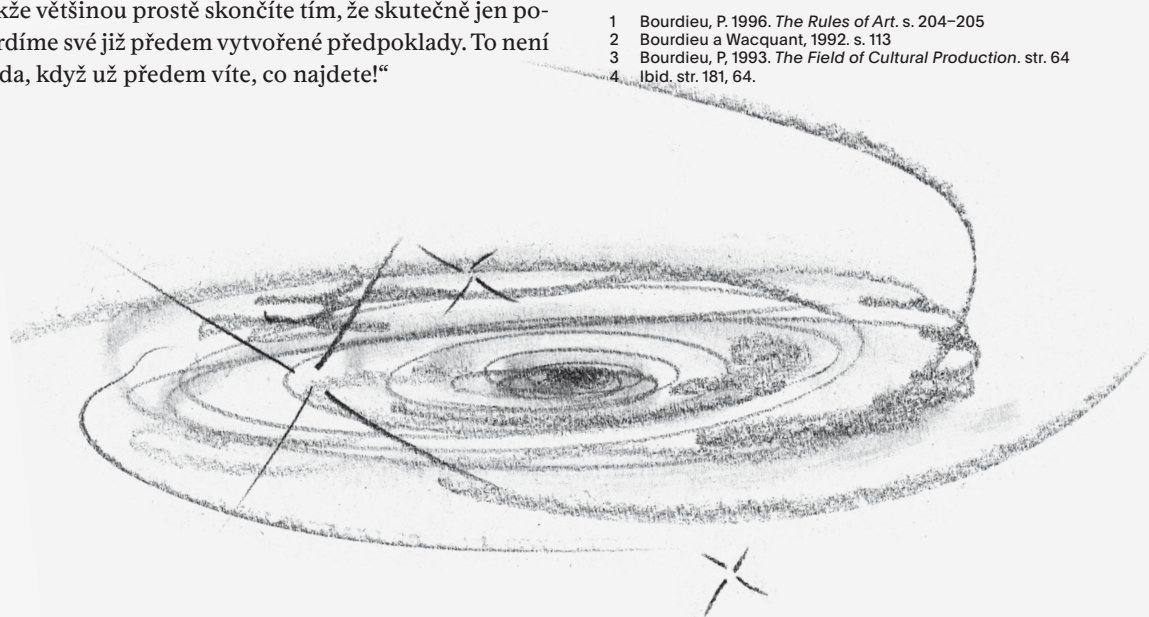
„Pfffff,“ odfrkne si Howard, jako by si právě uvědomil, že celou dobu jen nadarmo plýtval energií. Pierre po posledních slovech chvatně zaplatí, s Howiem se pokývnutím hlavy rozloučí a odchází. Skupinka od prvního stolu se za Pierrem otočí a rozloučí se s ním.

„Je to bejk,“ prohodí Howard směrem ke mně, když Pierre projde dveřmi. Snažím se tvářit zaujatě. Usměju se a řeknu:

„No, ta vaše úvaha o konvenci mi přišla zajímavá. Jakože konvence není něco, co je nutné něco špatného, ale že to je prostě způsob, jak se něco předává. Dalo by se tomu říct třeba taky řemeslo, umělecké řemeslo. Ale i to mi přijde hrozně netvůrčí a neumělecké. Vím ale, že se o tom spousta lidí dohaduje. Třeba klaunství nebo pantomima, to je fakt asi řemeslo. Ale zase to s tím konfliktem a mocí, jak říkal váš kolega, je zajímavý. Chápu, že vás štve, ale v té úvaze o důležitosti moci je docela přesvědčivý.“

„Jo, pro spoustu lidí určitě, velkou spoustu lidí,“ zasmušile zareaguje Howie. Po chvilce ticha dodá, že už taky půjde. Zaplatí útratu za celý stůl, srdečně se rozloučí a odchází. Druhý stůl mu sborově zamává na rozloučenou.

Narovnám se, přimhouřenýma očima přeměřím bar. Zbývají už jen ty dva stoly plné diskutujících lidí. ☹

1 Bourdieu, P. 1996. *The Rules of Art*. s. 204–205
2 Bourdieu a Wacquant, 1992. s. 113
3 Bourdieu, P. 1993. *The Field of Cultural Production*. str. 64
4 Ibid. str. 181, 64.

Esej: Vanessa Machado de Oliveira Andreotti
Překlad: Elja Plíhal

Když jsme diskutovalx koncepci tohoto čísla, dostalx jsme se i k tématu ocenění a piedestalů, které je potřeba si v uměleckých spolupracích zasloužit. Obvykle je nutné si je „vydřít“ na „úkor něčeho – sebe či druhých“. Koncept mistrovství jsme ohledávalx z různých pozic. Když Elja zmínil knihu brazilské pedagožky Vanessy Machado de Oliveira Andreotti *Hospicing Modernity*, zdálo se nám, že se zabývá řadou otázek a problémů, které jsme si v tu chvíli také kladlx. Kniha poukazuje na to, jak můžeme jako společnost čelit krizi modernity.

Rozhodlx jsme se proto přeložit dvě části knihy: báseň *Pojď s námi vnímat s radikální něžností* podle nás přináší hlavní východiska tohoto přístupu. Úryvek *Mistrné a hlubinné vzdělávání* pak překládáme proto, že komentuje obvyklý způsob výuky uměleckých oborů, který rozšiřuje o alternativu v podobě společného ponoru.

Připadá nám, že *Hospicing Modernity* nabízí nástroje pro každodenní existenci ve světě, o kterém víme, že se rozpadá.

M i s t r n é
a z d ě l á n í
v z d ě l á n í

Když se v rámci modernity zmíníme o vzdělání, většinou se nám vybaví obraz školy. Zapomínáme, že vzdělávání je mnohem rozsáhlejší než škola – zahrnuje totiž celou délku a šířku života. Vzdělávání probíhá neustále tím, že zpracováváme a zvnitřňujeme své interakce se světem v nás a kolem nás. Míváme tendenci uvažovat o vzdělání jako o zboží, které nám dodá nějakou hodnotu; nebo jako o osvědčení, které lze uznat, vyměnit nebo odměnit na různých trzích modernity.

Od vzdělání jsme začalx očekávat, že nám dodá pocit mistrovství – takovou formu vzdělávání, která je transakční, která nám poskytne předvíatelné výsledky a která je založena na předávání obsahu a rozvoji schopností a dovedností, jež mohou zvýšit efektivitu a hodnotu člověka v modernitě. Ve své nejnovější a nejoblíbenější podobě se zaměřuje na studentstvo. Slibuje, že bude respektovat jejich preference, dá jim možnost sebevyjádření a volby, vytvoří pro ně nabídku hodnotných a snadno stravitelných informací a zkušeností, bude se k nim chovat jako k zákaznictvu a zajistí jim pohodlí, naději, motivaci, uznání a spokojenost. Mistrné vzdělání se může zaměřovat na seberealizaci, seberegulaci, sebeautorství, sebevyjádření nebo sebezpečí o individualizované já. Působí posilujícím dojmem, utužuje identitu a soustřeďuje se na to, aby byla ega studujících povzbuzována a potvrzována.

Existuje mnoho směrů vzdělávání, které jsou v rámci modernity systematicky vymazávány. V knize Vanessy Machado de Oliveira je mistrné vzdělání stavěno do kontrastu se vzděláváním hlubinným. Předpokládá hlubší závazek – podněcuje k hlubšímu bádání a širšímu propojování. Nutí nás vzdát se škodlivých tužeb a upřednostnit zodpovědnost a spolehlivost před vlastní vůlí (nikoli intelektuální volbou nebo z transakční vypočítavostí) a nabízí nás k tomu, abychom

se nechalx učit nečekanými způsoby. Hlubinné vzdělávání se soustředí na spletnosti a paradoxy. Vyzývá nás k tomu, abychom se setkalx s obtížemi; analyzovalx zájmy; čelilx hořkostem; odminovalx emoční pole; učilx se chápat za hranice významů, identit a znalostí, racionálně prozkoumalx limity racionality a postavilx se tváří v tvář lidskosti v nás i kolem nás v celé její rozmanitosti: dobré, špatné, zlomené i zmařené. Když je hlubinné vzdělávání účinné nasazeno, odzbrojuje, oslabuje význam ega a rozšiřuje potenciál pro vztahy.

Pokud bychom mistrné vzdělání chápalx jako něco, co nás nabíjí, těší, co nám dělá dobře, hlubinné vzdělávání by znamenalo spíše snášení bolesti, které se mísí s radostí z trýznění. Zatímco současné mistrné vzdělání vybízí studentstvo vyslovovat své názory, touhy, chutě a nechutě; hlubinné vzdělávání jej zve, aby poodstoupilo a se skepti pozorovalo vlastní příběhy, přání, identifikace a disidentifikace. Zatímco mistrné vzdělání podněcuje k tomu, aby studentstvo pracovalo s identitou a sebevyjádřením, hlubinné vzdělávání předpokládá, že jsme nespolehlivými vypravěčkami vlastních zkušeností – vybízí nás ke zkoumání míst, kde jsme mohlx uvíznout, kde se vzpíráme nebo před čím se snažíme utéct, a vychází z předpokladu, že různé způsoby poznávání a bytí mohou mobilizovat různé vztahy, možnosti a přeměny ve světě.

Mistrné vzdělání se upíná na pevné, předem definované významy, popisy, narativy, mapy a destinace. Hlubinné vzdělávání se věnuje pohybům vzorců, příběhů a emočních krajin, ale rovněž intelektuální a vztahové pečlivosti či integritě procesu (ne)učení. Hlubinné vzdělávání, jak je zde definováno, nás učí vytvářet prostor pro tíhu a bolest, a zlepšuje naši schopnost vnímat, rozumět a představovat si, a to tváří tvář konci modernity nebo světa, který

známe. 1 Machado de Oliveira, V. *Hospicing Modernity*. North Atlantic Books 2021, s. 70–72

Báseň: Dani d’Emilia, Vanessa Andreotti a GTDF Collective
Překlad: Simona Hendrychová, Elja Plíhal, Eli Havla, Jakub Liška

<i>Pojď s námi vnímat s RADIKÁLNÍ NĚŽNOSTÍ a...</i>	<i>Pochop, že země není prodloužením našich těl, ale je tomu naopak.</i>	<i>Pojď s námi vnímat s RADIKÁLNÍ NĚŽNOSTÍ a asistuj u narození něčeho nového. Nedus rodící svými představami a idealizacemi.</i>
<i>Vytvoř místo, kde se můžeš setkat s novými formami koexistence.</i>	<i>Učiň své srdce kolektivním, tak aby se zlomením otevřelo, ale nerozpadlo. Dovol mu pojmout všechnu bolest světa, aniž by ho to otupilo nebo zmohlo.</i>	<i>Pojď s námi vnímat s RADIKÁLNÍ NĚŽNOSTÍ a vzývej a vyvolávej – ve zdvojeném a souběžném pohybu – projevy politické praxe hojení a well-beingu přesahující meze lidské inteligence. Nech to skrze sebe proudit, navždy proměnlivé a fluidní.</i>
<i>Nedrž „bytí“ jako rukojmí „vědění“.</i>	<i>Probuď smysl sluchu v každé části svého těla. Tak se budeme moci skrze svědectví navzájem hojit.</i>	<i>Staň se svědkem „bytí“ v několika vrstvách: já a ty, já v tobě, my jako „ani já, ani ty“.</i>
<i>Ponoř se do kreativity přesahující intelekt.</i>	<i>Naslouchej nevyřčené moudrosti, pěstuj svou niternou hodnotu, spíš než hodnotu své produktivity.</i>	<i>Ošetřuj rány, které vznikají, když se kůže držící jedno tělo napíná a trhá, aby mohla vítat a být přetvořena druhými.</i>
<i>Získej zpět vyhoštěné kapacity, rozšiř svou citlivost, rozjij svou intimitu.</i>	<i>Pamatuj, že naše medicína je nepostradatelná, ale i nedostatečná.</i>	<i>Trénuj své intelektuální, politické a emoční svaly, aby čelily bouřím a běhaly maratony v křivolakých terénech.</i>
<i>Všiměj si, jak jsou naše myšlenky a emoce biofyzikálními procesy.</i>	<i>Pojďme si být navzájem oporou, spíše než si krýt záda.</i>	<i>Nech se vést metabolickou inteligencí. Zapni neurogenezí a nauč se dýchat vodu. Buď vodou.</i>
<i>Naslouchej mimolidským autoritám a pečuj o náš vztah s nimi.</i>	<i>Nalaď se, spíše než soucít. Je v tom rozdíl.</i>	<i>Pojď s námi vnímat s RADIKÁLNÍ NĚŽNOSTÍ a praktikuj zúčastněné odpojení. Nabídni paliativní péči tomuto dystopickému světu, který umírá uvnitř i kolem nás. Vstřebej učení, které tato smrt nabízí.</i>
<i>Otevři se všemu, čemu nerozumíš a čemu možná ani nikdy neporozumíš.</i>	<i>Všiměj si, jak se pohybuješ mezi zónami komfortu, učení a paniky.</i>	
<i>Přestaň se snažit utvářet realitu narcistními touhami po slasti, pohodlí a výhodách.</i>	<i>Nezahaluj vše rouchem interpretace; umlč hlasy, které ti brání jít hlouběji a vztahovat se šířeji.</i>	<i>Pečuj víc tam, kde je víc rizik. Dělej to s pokorou, štedrostí a úctou.</i>
<i>Naruš svou závislost na konzumování, nejen „věcí“, ale i vědomostí, zkušeností a vztahů.</i>	<i>Pojď s námi vnímat s RADIKÁLNÍ NĚŽNOSTÍ a...</i>	<i>Rozpusť limity a váhu svého těla a umožni druhým pohybovat se skrze tebe, s tebou a pro tebe.</i>
<i>Vzdej se toho, co vlastníš, i vlastnictví samotného. Zřekni se fantazií o porozumění, o shodě, o kontrole.</i>	<i>Jdi naproti učení svých stínů.</i>	<i>Pojď s námi vnímat s RADIKÁLNÍ NĚŽNOSTÍ a...</i>
<i>Odzbroj se, zbav se zbytečností, přestaň být středem.</i>	<i>Oplakávej své iluze, kompostuj svoje sračky, zkvaš se.</i>	<i>Proměň srdce ve sloveso: srdcovat/corazonar, vnímat–myslet/senti–pensar.</i>
<i>Odzbroj se, zbav se zbytečností, přestaň být středem.</i>	<i>Uč se ze svých opakovaných chyb. V budoucnu dělej už jen nově.</i>	<i>Pohlédni s láskou, která chce opravdu vidět, na bolestivé a náročné věci.</i>
<i>Splyň se širším metabolismem, který trvá mnohem déle než tvé lidské tělo.</i>	<i>Objev v sobě celý autobus různých stvoření.</i>	<i>Pociťuj, jak tě bolest země propichuje skrz naskrz.</i>
<i>Pojď s námi vnímat s RADIKÁLNÍ NĚŽNOSTÍ a...</i>	<i>Následuj nenormativní a nelineární čas.</i>	<i>Podívej se do zrcadla a propuť svůj strach ze zklamání, odmítnutí a opuštění.</i>
<i>Nechej se jít pozvat do tady a teď. Nalaď se na kolektivní tělo, lidské i mimolidské.</i>	<i>Deaktivuj své touhy po hlavní roli, po slávě, po odkazu.</i>	<i>Postav se čelem své spoluúčasti na násilí a zřekni se investic do arogance, nadřazenosti a postavení.</i>
<i>Všiměj si všech kůží a míst, které obýváme, všech kostí a krajin, které nesou naši tíhu.</i>	<i>Přestaň se bát strachu, nejistoty, prázdnoty.</i>	<i>Opusť svůj strach z toho, že „nejsi dost“, tlak na to „být víc“ a potřebu uznání.</i>
<i>Vnímej své propletení úplně se vším, i s tím ošklivým, zlomeným, zničeným.</i>	<i>Přijmi dary deziluze a vystřízlivění. Odevzdej se bez zhroucení.</i>	<i>Nabídni dary svých selhání. Všichni někdy něco posereme, všichni někdy pláceme.</i>
<i>Tvoř vztahy, co překračují tvou touhu po shodě, čistotě, dokonalosti.</i>	<i>Pojď s námi vnímat s RADIKÁLNÍ NĚŽNOSTÍ a...</i>	<i>Deaktivuj svá očekávání sounáležitosti a soustřed se na odnaučování se logiky nezávislosti.</i>
<i>Pojď s námi vnímat s RADIKÁLNÍ NĚŽNOSTÍ a...</i>	<i>Udělej místo všemu nepoznanému a nepoznatelnému, v sobě i v druhých.</i>	
<i>Vytanči ven z kola neustálého nacházení a odhazování identit, až za to, co se ti líbí a nelíbí.</i>	<i>Spíše než smysuplnost hledej plnost smyslu.</i>	<i>Přijmi sebe sama jako roztomilé i ubohé stvoření, žij s odvážnou zranitelností.</i>
	<i>Nech svůj úžas otevřený bez neustálého chytání se do pastí významu.</i>	

INFRASTRUKTURY (SEBE)PÉČE

Zřejmě od začátku pandemie jsem se čím dál častěji dostávala do situací, kdy začalo být nutné pokrývat některé základní či rozšířené potřeby skrze výměny či dary. Vyměňuji a předávám či získávám dary v rámci různorodých komunit, lidských i nelidských, jichž jsem různou měrou součástí. Darem či směňovaným objektem mohou být nejen věci a služby, ale i čas, energie, pozornost, možnosti, nápady, strategie, schopnosti, jednoduché i rozšířené dovednosti, sdílená přítomnost, potěšení nebo flow. Pro bližší představu lze uvést několik základních příkladů – darem mohou být stejně dobře přebytky jídla a již nepotřebné předměty, jako pozornost v podobě hlasové zprávy, nebo tělesný kontakt či projev uznání.

Jakožto člověk identifikující se genderově jako žena-mnohost, bytost s tělesnou zkušeností porodu, environmentální aktivistka a pracovnice v kulturním sektoru nacházím své místo povětšinou v různých systémových proláklínách. Od chvíle, kdy jsem se v těchto systémových mezerách utvrdila coby rodič dvou malých dětí, jsem se stala na této praxi existenčně závislá, tzn. bez ní by nebyl můj život tak obohacující, navzdory krizím radostný, nadějeplný a vzrušující.

Zarámovala jsem tuto praxi či strategii výměny a daru jako zvědomování a aktivní budování anarchistické pečující infrastruktury a kultury – daru tvořeného různorodými lidmi a dalšími živými i neživými organismy. Lze ji uskutečňovat v rámci systému neoliberálního kapitalismu a patriarchátu, aniž by bylo nutné se místně vymezit vůči mainstreamovému veřejnému prostoru, např. založit vlastní soběstačnou osadu na (spolu)vlastněném pozemku. Výhodou prostorového neurčení a nezakotvení je, že dokáže a nebojí se zahrnout kohokoliv a jakoukoliv formou v zastavení i v pohybu.

Anarchistickou ji nazývám proto, že je vytvářena zdola a prakticky bez ohledu na politické přesvědčení spolupracujících členů této mé struktury a soustředí se čistě na sdílenou praxi, ačkoliv z ní, alespoň pro mě, jistá politická ideologie vyrůstá, ač není nutné sdíleným tématem. Další z jejích charakteristik je, že se pokouší ty, jež na ní participují, odvrátit od individualistického přesvědčení, že své potřeby musí každý pokrýt sám buď vlastním přičiněním, nebo směnou za peníze, jinak není v rámci životní soutěže dostatečně schopný, nebo snad dokonce selhává jako člen společnosti.

Strategie výměny a daru v mé představě i praxi staví na vědomí sdílených hodnot citlivosti vůči druhému, konvenční i alternativní spolupráce, vzájemné pomoci, péče a přijetí zodpovědnosti za sebe i druhé v různých časech a prostředích s vědomím nadřazeného časového oblouku života, který začíná narozením a končí smrtí. Tato podpůrná praxe není čistá ani esenciální a neodvrací se od současného většinového systému ani mainstreamu. Nenahlavá si, že lze úplně odmyslet rozhodující instituce nebo peníze coby zásadní hybatele chodu světa, neodvrací tvář od nikoho bez ohledu na hodnoty a přesvědčení ani nevyvolává utopistické duchy snad nikdy neexistujících a idealizovaných původních toxické i podpůrné struktury kreativně využívat a přetavovat jejich potenciál účelově do různých forem (sebe)péče a necítí stud. Odehrává se právě v rámci systému a v jeho různých kontextech a je jím nutně uspiněná či nakažená. Nevytváří nedostupný ostrov nebo věž, není vymezeným teritoriem pro vybrané společenství, ačkoliv se organizovaná či náhodná střetnutí hnaná touto strategií do nedostupných míst někdy situují. Tato pečující praxe je spíše specifickou pulzací odehrávající se napříč prostorem mezi různými lidskými i nelidskými organismy spojenými vlákny živé sítě. Snaží se zvědomovat hierarchie a oslavovat jinakost, zdoluhavost a neefektivitu, někdy je organizovaná, harmonická a rytmizovaná a někdy naopak ve vši

funkčnosti velmi nepravidelná, organická až chaotická. Její linie někdy ubíhají po liniích infrastruktury většinového společenského systému, jindy se s nimi jen protínají a někdy naopak využívají mezer mezi nimi či zavítají do nehlubších propastí, kam je potřeba se s odvahou vydat. V této pulzací spatřuji nesmírnou „moc“ (nebo privilegium), kterou každý člověk může disponovat, aniž by nutné zastával v nějaké sociální struktuře mocenskou nebo vedoucí pozici. To se pro mě pojí v době současných krizí a válečných konfliktů s velkou nadějí a empowermentem (viz Metoda obnovující spojení Joanny Macy a kol.).

Tato pulzace se udává díky vztahům, které se snaží o vzájemnou důvěru a sebedůvěru zúčastněných (safespace a bravespace). Myslím, že v praxi je tato pulzace poháněna zpravidla docela jednoduchým a běžným mezilidským konáním, které je pro svou jednoduchost, nezapeněžitelnost a nevidanou moc možná utlumováno či zneviditelnováno neoliberální kapitalistickou a patriarchální ideologií. S důvěrou, že tuto láskyplnou, utěšující a pečující pulzací v různé míře a formě zažívá víceméně každý, jsem se rozhodla prozkoumat její rezonanci u druhých. Oslovila jsem spřátelené okruhy lidí s výzvou vyplnit dotazník o osmi otázkách zkoumajících přemýšlení o péči a sebecpěči, tvorbě vzájemné podpůrných vztahů s jednotlivci a v rámci komunit, každodenní praxi kultury daru a odvracení se od individualismu.

Pulzace nezastírá, že funguje díky neutuňující práci zúčastněných, ale zkušenost ukazuje, že nevykořisťuje. S prací lze kdykoliv podle vlastních sil přestat a pak zase začít, neboť neustává, nestojí pouze na jednotlivci, pohání ji drobné i větší konání různých aktérů, a než později člověka zase vtáhne, vložená energie se recipročně vrací. Projevuje se v reálných dopadech – emočních i faktických.

Na dotazník odpovědělo 17 osob různého věku, které evidentně spojuje buď zkušenost s péčí, nebo minimálně vysoká citlivost na společenské hodnoty vzájemné péče a spolupráce. Na základě jejich obsáhlého sdílení jsem vytvořila inspirační mapu, kterou tvoří shrnující pojmy a anonymizované citace respondentstva. Jedno- či dvouslovná hesla shrnují opakující se motivy, které tvoří pomyslný základ pulzace, o níž píšu, a zároveň tvoří ozvěnu doslovných anonymizovaných citací, které jsou někdy konkrétním popisem zkušenosti, někdy na jejím základě vyjadřují obecnější stanovisko.

Pečující praxe a zkušenosti se zde přetavily do přemýšlení a slov. Jsou však hlavně praxí a jsou vykonávány různými těly (lidskými i nelidskými, živými i neživými) a zažívány tělesně. S touhou vyvážit jazyko- a racio-centrické pojetí zde uvádím zážitkově-tělesnou evokaci (opět pomocí slov, které jen dovoluje tištěný časopis).

Pokud bych chtěla přiblížit tělesný pocit, jaký vzbuzuje péče, bylo by to:

jako stát v tunelu a nechat do těla pronikat souzvuk různě barevných hlasů, které rozechvějí každou buňku těla a uvolní ho

jako ležet na tvrdé podlaze, když se tělo najednou vznesle díky nespočtu dlaní dělicích se o jeho tíhu, procítit stav beztlíže a haptický kontakt s druhými

jako když ti někdo položí jednu svou dlaň na hrudník a druhou mezi lopatky, abys ucítil prostor svého těla a dmutí dechu jako příliv a odliv

jako dívat se v oblíbenou denní dobu do slunečního světla, které tě oslní, prostoupí, obejmje, zdá se, že je všechno v pořádku a je možné pocítit lehkost bez utrpení

jako splývat na hladině rybníka, vnímat obejmutí příjemným chladem, voda v uších, nad hlavou nebe, mraky a pár paprsků slunce

jako ležet v mírném proudu řeky, který ubíhá, hladí tělo, jako by ses proměnilx ve vodní řasy

jako dýchat vůni oblíbeného období v roce, ať už ve vnitřním nebo venkovním prostoru

jako „doplň dle sebe“

PÉČE
O SEBE
PÉČE
O DRUHÉ
LASKAVOST
K SELHÁVÁNÍ
ANTIPERFEK-
CIONISMUS
LASKAVÁ PLNÁ
POZORNOST

Výzvou je pro mě poznat, co je pro mě opravdu sebepečující a co je verze sebepečě, kterou mi podsouvají média. Všem nám hned naskočí masáže a pletové masky. Někdy však může být formou sebepečě třeba telefonát s mámou, jen si hned neuvědomíme, že ho potřebujeme.

Opravdu jsem sebepečí pustila do svého života až během truchlení.

Popravdě zjišťuju, že ačkoliv jsem se pro péči o děti a rodinu rozhodla, je to pro mě obrovská zátěž.

Cítím, že potřebuji zpětně opečovat čas, který jsem se svými dětmi zažila, když byly úplně maličké – pohladit tělo (i duši), které je porodilo.

Je pro mě odzbrojující, že péče nikdy nekončí, zato sebepečě sejde na úbytě velmi rychle.

Cítím potřebu využívat svoj potenciál, jinak sa cítim frustrovaná.

Taková self-care je masturbace.

Sebepečě pro mě znamená věnovat se vlastnímu tělu nebo duši, většinou to ale funguje v tandemu – když pečuju o tělo, zvedá mi to i náladu. Třeba je to umývání obličeje a nanášení krému, který mi voní.

Pečuji o své děti, naprosto esenciálně (jídlo, šaty, čištění zubů...) i rozšířeně (ošetření emocí, výběr dobré školy a vesnice dalších dospělých v podobě vedoucích kroužků, pěstování vztahu s rodinou a přáteli, léčení co nejlépe, prevence sexuálního násilí a pěstování vztahu se svým tělem...). Ta esenciální péče se ode mě očekává, tu rozšířenou dělám podle vlastního vědomí a svědomí co nejlépe a z lásky. Pracuju na tom, abych se v ní zlepšovala, je to teď něco jako moje druhá práce, taková mentální a dobrovolná, můj způsob rodičovství. Pečuji taky o svého partnera, svou blízkou rodinu, o všechny ale našťástí v mnohem menší míře, spíše projevují zájem, pěstuji vztah a pomáhám, když jde do tuhého.

Učím se více dívat kolem sebe a nebrat si vše osobně.

Snažím se chápat a respektovat prožívání druhých, i když se liší od toho, co bych udělala já.

Při péči o své nejbližší se nebojím ochudit o své vlastní pohodlí, pokud to znamená, že jim pomůžu.

Uvědomuji si své limity a nepřekračuji je, pokud vím, že to bude mít špatné následky.

Věla starostlivosti v mojom živote vyžadujú vzťahy – s priateľkami/ kolegynami nakoľko žijeme v rôznych krajinách a dištancia si vyžaduje iné formy starostlivosti a tiež iné štruktúry. Niekedy aj telepatické (spoločné hýbanie sa na diaľku s rovnakým playlistom, alebo iba hýbanie nostalgické s playlistom zo spoločného hýbania a rozpamätávania sa na telá v priestore). Ďalším bodom starostlivosti je fenka, s ktorou žijem, keď zrovna nežijem niekde na rezidencii, vo vlaku... jej biologický čas mi zrazu formuje môj pracovný deň. A musím dodať, že v posledných mesiacoch som začala viac pečovať o seba a to preto, že nie som jedno srdce ale dve. Nevnímam sa viac ako terminátor čo dokáže fungovať na 150 %. Je to nové, krehké, veľa sa učím a som akási láskavejšia k momentom zlyhávania.

Péče o mé maličké dítě je největší výzvou a pečující zodpovědností v mém dosavadním životě. Pečovala jsem o své prarodiče, svou matku a také hodné o sebe. Ale od doby, co je na světě tento osmnáctiměsíční člověk, který vyžaduje mou plnou pozornost celý den, se vše od základu změnilo. Někdy se nepoznávám. Jsem ta láskyplně utěšující, naslouchající a emoce řídící osoba opravdu já?

TĚLO JAKO SPECIFICKÝ ČASOPROSTOR DOMOV EKOSYSTÉMY CYKLIČNOST ČASU RITUALIZACE RYTMUS

Rodičovství maličkých dětí bych přirovnala k dozrávání a sklizni třešní. Všichni tu chuť milujeme, prvních pár dnů se jich nemůžeme nabažít. Ale po týdnu nebo dvou už toho dobra máme plný zuby a další misku nechceme ani vidět. Je to tak intenzivní a přitom jen pár týdnů v roce! Podobně je to s dětmi – malé jsou jen chvílku. A ve zbytku života, zejména když se nachýlí ke konci, je toho zoufale málo. Třešně mají narozdíl od dětí tu výhodu, že se z nich dá na ty sychravé zimní měsíce navařit marmeláda.

Vzácné jsou okamžiky, kdy čas nemusím odměřovat a bedlivě hlídat. A kdy jsem sama sebou.

Za zásadní považuju dělení objemu denního času – na děti – sebe – domácnost – cokoliv dalšího. Když někde přidám, jinde musím ubrat.

Péče roste z malých chvil a mnoho malých chvil je častěji lepší než jedna velká péče za čas. Je lepší rozdmýčkovat ohýnek a neustále ho udržovat než rozdělovat požár na zmrzlé zemi.

Čas sa snažím vytěsniť.

Prostor může sám o sobě pečovat, může být přívětivý a můžou v něm být věci, které nám péči připomínají.

Náš domov zrcadlí naše životní hodnoty a to, kým jsem.

Myslím, že k péči potřebuju klid a zázemí.

Musím si najít skulinku, kterou se dostanu dovnitř co nejbliže sama sobě.

Péči mi usnadňuje promyšlený harmonogram dne.

PŘÁTELSTVÍ SDÍLENÍ KOMUNITA DAR

Buduju si komunitu, ve které ráda žiju a mnoho toho v ní získám a nabízím prostě jen tak. Říkám tomu „vesmír“.

Pěstuji vzťahy a přátelství s kamarádkami, přáteli a rodinou. Nemám problém je o něco požádat a oni se nebojí požádat mě. Služby jsou reciproční. Jsme vděční.

Hlídnání dětí, společné zážitky, pomoc při brigádách na zahradě, sdílení přebytků, vzájemná psychická opora, komunitní zavařování.

Pevně věřím, že lidé jsou vztahové bytosti. Izolace a samota jsou zdroje deprese.

Aktivně se snažím vytvářet podpůrná prostředí.

Svá témata i traumata zpracovávám tvorbou.

DAROM. Kolektivným zdieľaním zdrojov. Dávať si k dispozícii, požičiavať si. Bez idey zisku. Možno je to skôr aj nejaká výmena poznania.

Nezpeněžitelné je pravidelně se koupat ve studených řekách/jezerech/mořích/oceánech a chodit do hor.

Potřebu po pochopení, poznání neznámého naplňuju díky internetovým pirátům, open source archivářským a programátorským komunitám.

EMPATIE S JINAKOSTÍ OSLAVA ODLIŠNOSTÍ

Spíše buduji obrany proti přílišné zainteresovanosti, která mi pak nedělá psychicky dobře a není prospěšná nikomu. Směřuji empatii tam, kde má smysl. Snažím se nenechat pohltnout lítostí a vinou. Za to, že někdo něco nemá. Za to, co vše mám. Být vděčná a dělit se o své zdroje. Udržitelné.

Přijde mi, že empatii mám, ale musím se učit rozlišovat mezi empatií, která vede k tomu, že bych omlouvala a tolerovala věci, které se omlouvat nedají, a empatií, u které nezapomínám chránit také sebe.

Někdy mi nedojde, jak rozdílní můžeme být. Funguje mi otevřenost.

Budujem empatiu počúvaním druhých a snahou nikoho neodsudzovať, veriť v ľudí a ich dobro, dávať im „benefit of the doubt“. Prináša mi to veľa utrpenia, pretože rovnakú snahu u druhých pociťujem len zriedkavo.

První je třeba reflektovat, jak se ve společnosti cení soutěživost a jak je ekonomicky či mocensky výhodná. Pak si uvědomit, jak si v tomto ohledu člověk v životě stojí. A pak hledat cesty, jak z tohoto soukolí ven a nepodporovat dál tento narativ.

Nabídnout vlídné slovo nebo úsměv, i když někdo vypadá našťvaně. Lidi se často netváří nic moc, ale moc touží po kontaktu.

Přátelství se jazykem neuplete, podporu a spolupráci je potřeba aktivně iniciovat – sdružovat se, komunikovat, zakládat kluby, podpůrné skupiny, navrhopat, že vyzvednu něčí dítě ze školky, že máme společné téma, pozvat někoho na výlet. Lidí, kteří jsou na tom podobně, je mnoho.

Snažím se opouštět potřebu radit, opravovat, závidět, dokazovat, že jsem v tom nebo onom lepší. Ne ve všech vztazích nebo kolektivech se mi to daří. Někdy mě u někoho něco dráždí tak moc, že se to soutěžení spustí.

Řeknu si, že onx teď potřebuje zazářit a já mu to dopřeju.

Byť aj v problémoch spolu. Vzťahy v kolektívoch a skupinách, dynamiky, vplyvy sú krásne ale zároveň to nemusí byť len tak a častokrát sú náročné...Ale práve byť spolu v tom ťažkom, ostať v tom a starať sa o skupinu ďalej...tým sa narušuje u mňa individualizmus a aj súťaživosť. Vytváraním spoločných vzťahov v priestore, napríklad pri vzniku performance, show, uvedomenie si, že každá skladačka je pre celok a nie pre mňa, vnímať prepojenie tiel v priestore,

Moje cesta je autenticita. Říkám „snažím se ti rozumět, ale moje cesta je strašně jiná“. A taky prostě poslouchám, nehodnotím.

Nestydím se ale za to, že moje blízká komunita je bublina mimo většinouou společnost.

K empatii mi pomohly zkušenosti se zpětnou vazbou, facilitacemi skupin nebo plény, kde se naslouchá. Vždycky je fajn od druhého slyšet, jak se cítí, co si myslel, jak na něj co působí, když mluví o konkrétním sdíleném zážitku. Je lehcí se pak na toho druhého nacítit.

Zjistila jsem, že tím, že jsem v dětství nezískávala žádnou zpětnou vazbu (absence jakékoli responzivity) od rodičů, tak mnohdy nevím, na čem jsem. Z pohledu ostatních jsem velmi empatická, protože dovedu nacítit situaci druhého a velmi dobře ji svým chováním odzrcadlit.

K empatii s ostatními mi nejvíce pomáhá, když si můžu odůvodnit a uvědomit důvody jejich chování či názorů. Pokud rozumím tomu, co člověka vedlo k nějakému činu, zvládám pochopit, proč to udělalx, ale nemusím s tím nutně souhlasit. Víím, že to může koexistovat souběžně. Tento přístup mi pomáhá udržet se nohama na zemi a nespadnout do pocitů nenávisti a velké zloby.

Myslím si, že jedině skrze ostatní můžeme zjistit, kým sami jsme.

Možno som až príliš empatická a dotýka sa ma existencia iných viac akoby som chcela. Preto si často prejdem fázou agresie, hnevu a neskôr smútku. Keď ho spracujem, dokážem viac spolubyť, komunikovať, počúvať a nevtelovať sa.

WIN-WIN-WIN: JÁ-TY-PŘÍRODA RESPEKT TOLERANCE UZNÁNÍ SPOLUPRÁCE PODPORA

vidieť sa ako súčasť celku (myslim to teraz veľmi konkrétne napríklad pri performance)... ale tiež to znie jak taky old school naratív nejakého starého muža režiséra, čo ti chce povedať, že aj úloha stromu v divadle je veľmi dôležitá, a nie len ten sólo výstup speváka. Ale niečo na tom je...

NEVÍDANÁ SPOLUPRÁCE

Spokojení lidé se silnými vztahy v daném místě a čase. Ti se mohou spolehnout na podporu kolektivu a v době prosperity sami být pomoci pro potřebné. Ideální komunita je vlastně perpetum mobile. Pohání sebe sama.

Spolupracuji s mikrobiy. Učím lidi kvasit a představuji jim tuto formu spolupráce.

Pes a kocour mě dělají šťastnou. Mám s nimi velmi blízký vztah. A slepice – těm co chvíli nějak přilepšuji. Když zestárnou a musím je zabít, tak to velmi špatně nesu. Nedokážu je sníst, ale pohřbívám je.

Teď tvoříme komunitní angažované centrum, kde se mají potkávat různé bubliny, které se mohou navzájem od sebe učit, porozumět si nebo jen tak trávit čas ve stejném prostoru.

Nevidaným spoluprácem a setkáním idu naproti pobývaním vonku (out of black box, kniha, screen) a záujmom o priestor a ľudí, v ktorom žijem bez konkrétneho hľadania a projekcie, ale skôr v mode objavovania. Vzniknú stretnutia, ktoré nenaplánujem a ani nevymyslím od stola. Dôjde k výmene a pretnutí bublín, k pozornosti a výmene spoločného času v priestore. Pri opakovanom

pobývaní a stretnutí vzniká vzťah, v ktorom je určitý druh dôvery a záujmu. Potom môže dôjsť aj k výmene, zručnosti, jedla, tipov...

LEPIDLO VZTAHŮ
VZÁJEMNÁ VÝMĚNA ENERGIE
DŮVĚRA
INTEGRITA
RESPEKT K INDIVIDUALITĚ
OBOUSTRANNÁ INICIATIVA
OCHOTA ZDOLÁVAT PŘEKÁŽKY
UPŘÍMNOST
ROVNOST
MENTÁLNÍ NAPOJENÍ
ZVĚDAVOST
OČNÍ KONTAKT
ÚSMĚV
POZDRAV
ZÁJEM
TOLERANCE
HRANICE
DIALOG
KOMUNIKACE
EMOCE
VÝVOJ VZTAHU
LÁSKA
ČAS

Představuji si, že jako vztahové bytosti jsme jako takové chobotnice – vysíláme k druhým vlákna, taková chapadla. Každý máme množství chapadel (potenciálů vztahu), a díky nim se chytáme s chapadlem jiné chobotnice v půlce. Skrze spojení pak proudí vztah. Ale to samotné setkání dvou chapadel a zaklesnutí chvíli trvá, utváří se postupně. Pak se může posilovat a taky se může stát, že se spojení rozpojí a chapadlo se chytí třeba s někým jiným. Nevím, jestli máme speciální chapadla pro vztahy s rodiči, přátelské vztahy, partnerské vztahy, nebo jestli jsou ta chapadla univerzální a všechny mohou využít třeba na přátelské vztahy a je to ok.

Nemoralizovanie. Priznanie si vlastných nedostatkov a tolerovanie zlých vlastností druhých ľudí, keďže si zvedomujeme tie svoje.

Dobrý vztah nemůže fungovat bez laskavosti, pochopení, že jsme každý jiný, že nikdo nemusí (a nemá) pasovat do škatulek, který mám v hlavě.

Ve vztahu se snažím, abychom si byl x rovní a byl x tu pro sebe navzájem v dobrých i špatných chvílích. Moc mě těší, když do vztahu obě strany přináší nové podněty a poznatky, takže se navzájem obohacujeme.

Uvedomovanie si, že sme všetci iný_é, ale sme v tom spolu, je pre mňa dôležité. Veľa komunikovať, ale nemyslím to analyticky, reflexívne alebo excesívne. Komunikovať môžem aj hravosťou v tele, no prijímateľ na druhej strane musí byť v štádiu a byť schopný čítať, počúvať... stratégia tuningu... naledania sa na rytmus iného.

Jsem součástí kolektivního MY s mocným dopadem. Svým každodenním jednáním, způsobem, jak interaguji s lidmi, formuji svět. Necítím se bezmocná. Ale nejsem si jistá, jestli se hodnoty, které jsou mi coby ženě připisovány, dají rozebrat – reprodukční hodnota (jsem matkou), systémotvrzující hodnota (jsem v heterosexuálním manželství). Mám totiž větší hodnotu a moc, i když ji neumím pojmenovat. Také kvůli našemu patriarchálně-kapitalistickému světu, který mě zrodil. ©

Spolu-práce

Esej	Jinak než společně se syndromu vyhoření nezabýváme	Elja Plíhal	2
Esej	Sociální sítě jako společenská infrastruktura	Tomáš Znamenáček	4
Deník	Sabatikl divadelní kritičky	Iva Heribanová	7
Esej	Kritika kritiky po dvaceti letech	Petr Kodenko Kubala	8
Esej	Spolupráce zraňuje. Jak ji opečovat?	Alex Nowak	13
Koláž	Spolupráce beze slov	Viktor Černický, Jan Brož	16
Rozhovor	Není na čase promýšlet demokracii a spravedlnost více-druhově?	Bob Kuřík, Sára Hájková	18
Povídka	Pole boje a světy spolupráce	Petr Kodenko Kubala, Jakub Liška	20
Překlad	Mistrné a hlubinné vzdělání	Vanessa Machado de Oliveira Andreotti	24
Báseň	Pojď s námi vnímat s radikální něžností	Dani d’Emilia, Vanessa Andreotti, GTDF Collective	25
Anketa	Infrastruktury (sebe)péče	Barbora Liška	26

Sedmnácté číslo CEDITu jsme věnovali tématu *Spolu-práce*, protože se nám ukázalo jako klíčovým prvkem kulturních infrastruktur. A nejen jich. Přitom jsme chtěli sejmut z slova spolupráce idealistický, antropocentrický a individualistický nános. Zajímaly nás různé, nečekané možnosti a formy spolupráce, které je možné rozvíjet a kultivovat v divadle, kultuře i ve společnosti.

Při dokončování čísla jsme se dozvěděli, že jeden z našich spolu-pracovníků, spolu-redaktor CEDITu *Postnacionalismus a Rozpouštění* Jonáš Cink, drží hladovku v HMP Bronzefield jako vězeň číslo **A1063FH**. Od 3. července 2025 zde čeká na soud, který má proběhnout v lednu 2027 (!). Pokud by vás zajímaly podrobnosti tohoto případu, najdete je na webu prisonersforpalestine.org. Jonášův statement k celé situaci, který hovoří o síle spolupráce v aktivismu, si můžete přečíst v angličtině rovněž na tomto webu. Na jeho text lze reagovat dopisem zaslaným na adresu věznice, jméno **Jon Cink** a číslo vězně.

Jonáši, myslíme na tebe a doufáme, že se v tvém případě podaří zachovat právo na spravedlivý proces.

CEDIT 17 doprovodila originálními ilustracemi Anežka Hájková. V současné době studuje v Ateliéru grafického designu a vizuální komunikace na UMPRUM pod vedením Zuzany Lednické, ale věnuje se především kresbě. V posledních letech ilustrovala například knihu *Stáří je mládím světa* (Revolver Revue) nebo *Frankenstein* (Take Take Take), které se obě umístili v kategorii Krásná literatura na Nejkrásnější české knize roku. Ve volném čase se věnuje hudební tvorbě na své experimentální platformě Art Hoe Radio a také již čtvrtým rokem pracuje na autorském komiksu z prostředí sídliště, který by ráda brzy dokončila — **držte jí prosím palce**.